

У рамках фінансування програми EURIZON проекту EU-3033
«Стимулювання розвитку деокупованих територій через
інвестиційно-інноваційні інструменти»

СТРАТЕГІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГАРФІЯ

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УДК 338.1:330.341.1:355.48(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15190154>

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 31 березня 2025 р. № 11)

Рецензенти:

Наумов О. Б. - д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств Державного не комерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»;

Пристемський О.С. - д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва, обліку та фінансів Херсонського державного аграрно-економічного університету.

Стратегія відновлення деокупованих територій України: виклики постконфліктного розвитку та шляхи їх подолання : колективна монографія / Кол. авторів. Івано-Франківськ. 2025. 721 с.

Колективна монографія є комплексним дослідженням актуальних проблем відновлення українських територій, що зазнали впливу збройної агресії. У центрі уваги – теоретико-методологічні основи постконфліктного відновлення економіки, інвестиційні та фінансові механізми, роль малого і середнього бізнесу, питання інфраструктури, промисловості, соціально-економічного розвитку, економічної безпеки та екологічної політики. Особливу увагу приділено поведінковим викликам, цифровій трансформації та інституційним аспектам відновлення. Монографія адресована науковцям, практикам, представникам органів влади, інвесторам і всім, хто зацікавлений у відбудові та сталому розвитку України в умовах післявоєнної трансформації..

Jel H12, O18, R11, F51, P25, Q56, E61

Recovery Strategy for the De-Occupied Territories of Ukraine: Post-Conflict Development Challenges and Ways to Overcome Them: Collective Monograph / Group of Authors. Ivano-Frankivsk. 2025. 721 pages.

The collective monograph is a comprehensive study of the urgent challenges related to the recovery of Ukrainian territories affected by armed aggression. It focuses on the theoretical and methodological foundations of post-conflict economic recovery, investment and financial mechanisms, the role of small and medium-sized enterprises, as well as issues of infrastructure, industry, socio-economic development, economic security, and environmental policy. Particular attention is given to behavioral challenges, digital transformation, and institutional aspects of recovery. The monograph is intended for scholars, practitioners, government officials, investors, and all those interested in the reconstruction and sustainable development of Ukraine in the context of post-war transformation.

ISBN 978-617-8670-13-9

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	7
1.1. ПОВЕДІНКОВІ ВИКЛИКИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НЕРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ НА ПОСТКОНФЛІКТНИЙ РОЗВИТОК ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (Бицюра Ю.В., Український державний університет імені Михайла Драгоманова)	7
1.2. ПОСТКОНФЛІКТНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ: КОНЦЕПЦІЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ (Мохненко А.С., Херсонський державний університет).....	35
1.3. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ (Разумова Г.В., ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз)..	68
1.4. МОДЕЛЬ І АЛГОРИТМ РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (Андрушкевич Н.В., Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»).....	94
1.5. ІНТЕГРАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ (Брагіна О.С., Національний університет «Одеська політехніка»).....	109
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	122
2.1. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ (Кришталь Г.О., ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»).....	122
2.2. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНІВ (Скиба Г.І., Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»).....	162
2.3. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ (Фролов А.Ю., Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана)	195

2.4. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБОЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ (Цімошинська О.В., ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом») ...	216
2.5. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (Волохова І.С., Національний університет «Одеська політехніка»)	261
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНІВ	303
3.1. РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ РЕГІОНІВ (Коценко М.С., Поліський національний університет)	303
3.2. ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ АКТИВІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ (Тюхтенко Н.А., Одеський національний університет ім. І.І Мечникова; Синякова К.М., Херсонський державний університет, Університет прикладних наук м. Кельн)	319
3.3. РОЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ТУРИЗМУ (СОРОКІНА А.М., Херсонський державний університет)	348
3.4. ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН У ЛАНЦЮГИ ПОСТАЧАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ АГРОСЕКТОРУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ (Карнаушенко А.С., Бершадський О.І., Недоренко С.О., Притула Д.А. Херсонський державний аграрно-економічний університет)	365
РОЗДІЛ 4. ІНФРАСТРУКТУРНЕ ТА ПРОМИСЛОВЕ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	394
4.1. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ РЕГІОНІВ (Вербицька Галина, Національний університет «Львівська політехніка»)	394
4.2. ІНФРАСТРУКТУРНЕ ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (Осадчий М.Л., Одеський національний економічний університет)	403

4.3. СМАРТ-ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ (Омельяненко В.А. Підоричева І.Ю., Інститут економіки промисловості НАН України) 432

4.4. ПРОБЛЕМИ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ З ДЕОКУПОВАНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ ТА НАПЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ (Антонюк В.П., Інститут економіки промисловості НАН України)..... 446

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ..... 459

5.1. МОТИВАЦІЯ МОЛОДІ ДО ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ (Волянчук А.С., Херсонський державний університет)..... 459

5.2. РОЛЬ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ (Грибовська Ю.М., Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України)..... 468

5.3. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МЕДИЧНИХ УСТАНОВ З УРАХУВАННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ (Бричко А.М., Бурлака І.В., Сумський національний аграрний університет)..... 477

5.4. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ВОЄННИЙ ПЕРІОД (Рудаченко О.О., Угоднікова О. І., Троян В. І., Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. 507

5.5. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЖІНОК У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД (Петренко В.С., Херсонський державний університет; Ігнатенко М.М., Університет Григорія Сковороди в Переяславі) 539

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ..... 566

6.1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОРПОРАТИВНО-ІНТЕГРОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОБ'ЄДНАНЬ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ (Гуцалюк О.М., ПЗВО «Східноєвропейський університет імені Рауфа

Аблязова»; Бондар Ю.А., Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка; Зайченко В.В., Центральноукраїнський національний технічний університет)	566
6.2. СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ (Мельникова К.В., Херсонський державний університет)	582
6.3. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНИХ ЗБИТКІВ І ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ВІДНОВЛЕННЯ (Брюховецька І.О., Міжрегіональна Академія управління персоналом)	615
6.4. МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ (Повод Т.М., Херсонський державний аграрно-економічний університет)	653
6.5. ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ДЕОКУПАЦІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ (Рябець К.А., Київський столичний університет імені Бориса Грінченка)	669
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	680

5.5. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЖІНОК У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

Петренко В.С.

Херсонський державний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8336-7665>

Ігнатенко М.М.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8626-4624>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15189576>

Військові конфлікти спричиняють масштабні соціально-економічні трансформації, які особливо впливають на гендерний баланс у суспільстві. В умовах війни та в післявоєнний період змінюються ролі чоловіків і жінок у суспільстві, на ринку праці, у бізнесі та державному управлінні. Значні демографічні зміни, викликані міграцією, втратою працездатного населення та економічним занепадом, потребують нових підходів до відновлення економіки, зокрема з урахуванням розширення можливостей для жінок.

Історичний досвід країн, що проходили етапи повоєнного відновлення, доводить, що активне залучення жінок до економічної діяльності є потужним каталізатором відбудови національної економіки. У таких випадках жінки відіграють ключову роль у підтримці сімей, підприємницькій діяльності, освіті та соціальній сфері, що сприяє відновленню стійкості громад і регіонів. Однак процес інтеграції жінок у ринок праці після конфліктів стикається з численними перешкодами: дискримінацією, гендерними стереотипами, обмеженим доступом до фінансових ресурсів та можливостей для кар'єрного зростання.

Гендерні аспекти економічного відновлення набувають особливої важливості в умовах сучасної України, яка зазнала значних втрат унаслідок війни. Підтримка жінок у підприємстві, доступ до освіти та перекваліфікації, створення безпечних і справедливих умов праці є необхідними елементами економічного відродження країни. Водночас

міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, Світовий банк, акцентують увагу на важливості гендерно-чутливої політики в економічному розвитку, що підтверджує актуальність дослідження.

Враховуючи зазначене, дослідження гендерних аспектів економічного відновлення та розширення можливостей для жінок у постконфліктний період є надзвичайно актуальним. Воно дозволяє оцінити потенційні економічні вигоди від розширення участі жінок у процесах відбудови, проаналізувати наявні перешкоди та запропонувати ефективні механізми їх подолання. Комплексний підхід до розгляду цього питання сприятиме розробці стратегій, що забезпечать рівні можливості для чоловіків і жінок у повоєнній економіці та сприятимуть сталому розвитку суспільства.

Метою дослідження є аналіз гендерних аспектів економічного відновлення та визначення механізмів розширення економічних можливостей для жінок у постконфліктний період. Дослідження спрямоване на виявлення основних викликів і бар'єрів, які заважають жінкам повноцінно інтегруватися в ринок праці та підприємницьке середовище, а також на розробку рекомендацій щодо ефективної державної політики та міжнародних ініціатив, що сприятимуть економічному залученню жінок.

Завдання дослідження:

- проаналізувати вплив військових конфліктів на гендерний баланс в економіці та ринку праці;
- окреслити основні виклики та бар'єри для жінок у сфері економічного відновлення;
- дослідити роль жінок у процесах відбудови економіки та соціальних інституцій;
- визначити ефективні механізми державної підтримки та міжнародних програм для розширення економічних можливостей жінок;
- розробити рекомендації щодо формування гендерно-чутливої економічної політики у постконфліктний період.

Конфлікти мають глибокий вплив на суспільство, причому чоловіки і жінки переживають їхні наслідки по-різному. Збройні зіткнення змінюють демографію і економіку: бойові дії забирають переважно життя чоловіків, тоді як більшість біженців і переміщених осіб становлять жінки та діти. Зникнення чоловіків з домогосподарств – через їхню загибель або участь у війні – створює нові виклики для жінок. Вони змушені ставати головами родин, піклуватися про дітей та літніх родичів самотужки, нерідко без достатніх ресурсів. У той же час конфлікт може відкрити для жінок нові ролі в економіці та суспільстві, хоча ці здобутки часто даються дорогою ціною і не завжди є стійкими. Жінки під час конфлікту беруть на себе безліч обов’язків – від забезпечення сім’ї до підтримки фронту – що ілюструє їхній критичний внесок та подвійне навантаження, яке вони несуть.

Збройні конфлікти різко змінюють структуру ринку праці та рівень зайнятості жінок. Чоловіки масово йдуть на фронт або гинуть, тому жінки заповнюють вакансії та беруться за роботу, яку раніше переважно виконували чоловіки. Історичний приклад – Друга світова війна: тоді кількість жінок у робочій силі подвоїлася, оскільки вони працювали на заводах, транспорті, в сільському господарстві. Однак без належної підтримки ці зміни виявилися тимчасовими – вже за кілька років після війни майже половина жінок, що вийшли на ринок праці, полишили роботу, повернувшись до довоєнних ролей.

У сучасних конфліктах спостерігаються схожі тенденції. В Україні повномасштабна війна «відкинула ціле покоління жінок назад», за словами представниці ООН Жінки Сабіне Фрейзер. З весни 2022 року рівень безробіття в Україні зріс до 30%, причому жінки постраждали найбільше. За даними на початок третього року війни, українські жінки становлять 72% безробітних – попри те, що 64,8% з них мають вищу або професійну освіту. Це свідчить про те, що під час конфлікту саме жінки втрачають роботу непропорційно багато, особливо серед внутрішньо переміщених осіб. Водночас вимушені обставини спонукають багатьох жінок шукати оплачувану працю – економісти називають

це «ефектом додаткового працівника», коли дружина чи донька виходить на ринок праці, якщо чоловік втратив дохід або воює. Наприклад, у Ліберії після громадянської війни ймовірність працевлаштування жінок помітно зросла порівняно з мирними країнами, причому заміжні жінки частіше знаходили роботу, ніж до війни.

Жінки опановують нові професії та галузі, часто нетипові для довоєнного часу. Під час сирійського конфлікту, наприклад, жінки не тільки взяли на себе роль годувальниць, а й почали працювати в сферах, раніше закритих для них – деякі стали механіками, водіями, а дехто навіть приєднався до збройних формувань. В Україні спостерігається безпрецедентна участь жінок у секторі безпеки та оборони: станом на 2023 рік у Збройних силах служить близько 67 тисяч жінок, що значно більше, ніж 41 тисяча до повномасштабного вторгнення. З них понад 10 тисяч жінок виконують бойові завдання на передовій. Таким чином, конфлікт руйнує гендерні стереотипи в зайнятості – за відсутності чоловіків жінки стають військовослужбовцями, інженерками, керівницями підприємств тощо.

Помітним явищем є зростання жіночого підприємництва під час війни. В Україні, попри загальний економічний спад, жінки активізували підприємницьку діяльність. У 2023 році 60% новостворених малих бізнесів зареєстровано жінками, і загалом близько половини діючих бізнесів країни засновані жінками. Це свідчить про прагнення жінок до економічної самореалізації навіть у воєнний час, а також про зміну структури ринку праці – більш збалансований гендерний склад підприємців та керівників (частка жінок серед топ-менеджерів сягнула 31%). Війна, хоч і завдає важких втрат, водночас стимулює суспільні зміни, що дають жінкам нові економічні можливості.

Збройні конфлікти руйнують освітню інфраструктуру і заважають отриманню освіти як дівчатами, так і хлопцями, але дівчата часто страждають більше. За даними Світового банку і ООН, у 2022 році 614 мільйонів жінок і

дівчат жили в зонах, уражених конфліктами – це на 50% більше, ніж п'ятьма роками раніше. У таких нестабільних країнах дівчата у 2,5 рази частіше не ходять до школи, ніж їхні однолітки в мирних умовах. Причини включають руйнування шкіл, небезпеку на шляху до навчальних закладів, страх насильства, а також те, що сім'ї в скрутні віддають пріоритет виживанню над навчанням. До того ж у кризових ситуаціях дівчат нерідко забирають зі школи для догляду за молодшими дітьми або хворими родичами, або ж видають заміж раніше, що зупиняє їхню освіту. В Україні повномасштабна війна завдала колосальної шкоди освіті. Станом на травень 2022 року щонайменше 665 тисяч українських школярів стали вимушеними переселенцями, тисячі шкіл перейшли на дистанційне навчання або взагалі призупинили роботу. За даними на кінець 2023 року, в Україні зруйновано 365 навчальних закладів, ще близько 3 800 зазнали пошкоджень. В цілому близько 5,3 мільйона дітей різного віку відчули перерви в навчанні і погіршення якості освіти через війну. Хоч ці втрати стосуються всіх дітей, конфлікт особливо загрожує освітнім можливостям дівчат. Наприклад, у багатьох родинах, що виїхали за кордон, старшим дівчатам доводиться опікуватися молодшими братами і сестрами, що утруднює продовження їхнього навчання. В зоні бойових дій дівчата піддаються підвищеному ризику – приміром, на окупованих територіях вони можуть втрачати доступ не тільки до освіти, а й до будь-яких курсів чи професійної підготовки, які не відповідають нав'язаним нормам.

В той же час в сирійській війні було зафіксовано значне зниження рівня освіти серед дівчат і жінок. Громадянська війна привела до фрагментації країни, і у деяких зонах дівчатам фактично забороняли відвідувати школу з міркувань “традиції” чи безпеки. Подібно, під час конфлікту в Афганістані 1980-90-х та наступних заворушень доступ жінок до освіти різко обмежувався, а після встановлення режиму Талібан у 1996 році дівчат взагалі перестали пускати до школи. Ці випадки демонструють, наскільки крихкими можуть

бути освітні здобутки жінок: усе, досягнуте в мирний час, може швидко звестися нанівець через війну.

Втім, інколи конфлікт стає стимулом для розширення професійної підготовки жінок. Коли економіка потребує робочих рук, виникають програми навчання новим навичкам. Так, у деяких країнах Африки після воєн міжнародні організації фінансували курси грамотності та професійної освіти для жінок, що втратили можливість навчатися під час конфлікту. Але успіх цих ініціатив залежить від стабільності: без тривалого миру жінки не можуть повноцінно реалізувати право на освіту.

Війна підриває економічну незалежність жінок, часто залишаючи їх без засобів до існування та без доступу до фінансів. Коли чоловік – основний годувальник – гине або воює, на плечі жінки лягає відповідальність за добробут родини, але водночас вона може не мати права власності на землю чи рахунки, не мати заощаджень або кредитної історії. У конфліктних і постконфліктних країнах різко зростає кількість домогосподарств, очолюваних жінками, які є вразливими до бідності. Наприклад, після геноциду в Руанді 1994 року 23% сільських домогосподарств стали жіночого головування. Вдівам доводилося утримувати сім'ї без доступу до землі та майна, оскільки за традиційним правом власність переходила по чоловічій лінії. Дослідники відзначають, що вдовині господарства особливо схильні до злиднів і можуть передавати бідність наступним поколінням, якщо їм не допомогти. Таким чином, конфлікт поглиблює економічну вразливість жінок, які залишилися без партнерів.

Жінки-біженки та внутрішньо переміщені особи стикаються з додатковими бар'єрами. Виїжджаючи в чужі регіони чи країни, вони нерідко втрачають соціальні мережі підтримки та не можуть працевлаштуватися за фахом. Обмежений доступ до банківських послуг, мовні та правові бар'єри ускладнюють відкриття бізнесу чи отримання кредиту. В Україні серед мільйонів переміщених осіб переважають жінки, і багато з них опинилися без

роботи та доходів. Особливо важко самотніми матері: втративши джерело прибутку через війну, вони змушені будь-що утримувати дітей, що робить їх легкою мішенню для експлуатації та торгівлі людьми. Є випадки, коли українських жінок виманювали за кордон обіцянками роботи, а по прибутті втягували у сексуальне рабство. Це демонструє, як економічна скрута внаслідок конфлікту підвищує ризик порушення прав жінок.

Обмежений доступ до фінансів. У багатьох постконфліктних суспільствах фінансова система не враховує потреб жінок. Традиційно кредити та земельні ділянки видавалися чоловікам, і жінкам важко довести свою кредитоспроможність. Хоч у останні роки з'явилися програми мікрокредитування, спрямовані на підтримку жінок-підприємниць у поствоєнних країнах (наприклад, у Боснії та Герцеговині після війни 1990-х активно розвивали мережу мікрофінансових організацій), ефективність таких заходів не завжди висока. Деякі дослідження вказують, що стандартні моделі мікрофінансування не надто підходять для постконфліктних умов і можуть навіть загнати жінок у борги, якщо не враховувати місцеву специфіку. Тому необхідні комплексні підходи: не лише кредити, а й навчання фінансової грамотності, юридична підтримка щодо прав на спадщину і майно, спеціальні гранти та програми працевлаштування для вразливих жінок.

Український досвід демонструє, що держава і донори можуть відіграти позитивну роль. Уряд України у 2022 році започаткував програму компенсації зарплат роботодавцям, які наймають внутрішньо переміщених осіб, а з 2023-го розширив її, надаючи фінансові стимули компаніям, що беруть на роботу самотніх матерів. Також запуснені програми мікрогрантів для відкриття малого бізнесу жінками. Ці кроки не лише допомагають окремим родинам, а й сприяють економічному відродженню країни, залучаючи освічених жінок до підприємництва та найму. Як результат, все більше українських жінок отримують власне джерело доходу і фінансову незалежність навіть в умовах війни.

Розподіл ролей у родині різко змінюється під час війни. Традиційні патерни, де чоловік – годувальник, а жінка – хранителька домашнього вогнища, руйнуються. Жінки, які втратили чоловіків або чий чоловіки на фронті, змушені стати «і мамою, і татом» для своїх дітей. Вони беруть на себе повну відповідальність за фінанси, безпеку і виховання в сім'ї, часто в умовах загального зубожіння і небезпеки. У сирійському конфлікті, наприклад, коли суспільство скотилося у бідність і голод, жінки, що залишилися без чоловіків, мушили одночасно заробляти на прожиття і дбати про дітей, рятуючи їх від голоду. Подібна ситуація спостерігається і в Україні: дружини військових і вдови вимушені стати головами сімейств. Журналістка Ліз Кукман відзначає, що українські жінки часто перетворюються на єдиних годувальниць травмованих родин, поки чоловіки воюють або гинуть. (Кукман Л, 2024) Вони мусять шукати роботу і водночас самотужки ростити дітей, стикаючись із суспільними упередженнями, адже українське суспільство все ще досить традиційне щодо гендерних ролей. Таким чином, війна ламає старі сімейні моделі і покладає на жінок нові, важчі обов'язки.

Подвійне навантаження – явище, коли жінка поєднує оплачувану роботу із основною часткою домашньої праці – у воєнний час тільки посилюється. Якщо до конфлікту жінки вже нерідко виконували більшу частину хатніх справ і доглядали за дітьми, то під час війни до цього додаються ще й заробітки або громадська діяльність. ООН фіксує, що через вторгнення в Україні значно зросло навантаження жінок неоплачуваною доглядовою працею. Закриття шкіл і дитсадків, перебої в роботі сервісів змушують матерів цілодобово бути з дітьми, одночасно вони намагаються працювати дистанційно чи підробляти. За даними ООН Жінки, українки тепер витрачають набагато більше часу на домашню роботу, догляд за літніми і хворими, адже соціальні служби перевантажені, а багато чоловіків відсутні.

Подібний подвійний тягар спостерігався й у інших конфліктах. Під час війни в Боснії (1990-ті) жінки забезпечували родини продуктами, годинами

стояли у чергах, готували їжу за талонами, доглядали за родичами, одночасно волонтерили чи заробляли хто чим може. В сирійській війні, як згадано, дружини зниклих або загиблих тягнули на собі родини. Навіть по завершенні активних бойових дій цей тягар не зникає одразу. У постконфліктних суспільствах часто спостерігається сплеск домашнього насильства – повернувшись, травмовані чоловіки не завжди можуть прийняти нову незалежність дружин, що теж є проявом кризи гендерних ролей. Таким чином, жінки переживають подвійну психологічну і фізичну навантаження: вони повинні бути і витривалими працівницями, і турботливими матерями, і часто ще підтримувати чоловіків, які повернулися з війни з посттравматичним синдромом.

Попри все це, жінки часто стають опорою суспільства у часи війни. Вони організовують волонтерські ініціативи, допомагають іншим сім'ям, підтримують громаду. Українські жінки, окрім догляду за своїми родинами, масово долучилися до волонтерства – плетуть маскувальні сітки, готують їжу для військових, збирають гуманітарну допомогу, працюють медиками та водіями. Ця невидима праця тримає тил, але часто лишається невизнаною і збільшує навантаження на жінок до межі можливостей.

Багато держав та міжнародних організацій усвідомили, що без підтримки жінок повоєнне відновлення неможливе. Відтак у постконфліктних країнах запроваджують спеціальні політики та програми для зміцнення становища жінок. Наприклад у Руанда були впроваджені гендерні квоти і правові реформи. Після геноциду 1994 року жінки складали більшість населення Руанди (60–70%). Усвідомлюючи необхідність їхнього залучення, нова влада внесла до Конституції 2003 року квоту: не менше 30% жінок на усіх виборних посадах. Це спричинило стрімке зростання представництва – вже за десятиліття Руанда досягла найвищої у світі частки жінок у парламенті (близько 56%, і надалі понад 60%). Головне – жінки в органах влади провели низку важливих реформ, наприклад, добилися рівних прав на володіння

землею та законів про рівну оплату праці. У результаті становище руандійських жінок значно покращилося: вони отримали доступ до ресурсів, а їхній голос враховується в політиці. Цей випадок часто наводять як успішний приклад того, як політична воля і гендерні квоти можуть сприяти довготривалій гендерній рівності в постконфліктному суспільстві.

Боснія і Герцеговина впровадила економічне відновлення через мікрофінансування. Після Балканських воєн 1990-х міжнародні донори впровадили програми мікрокредитування, націлені на допомогу жінкам-підприємцям і дрібним фермеркам. Тисячі боснійських жінок отримали невеликі позики на відкриття справи або відновлення господарства. Це певною мірою допомогло їм стати на ноги і відновити дохід. Проте незалежна оцінка програми, що діяла в 1998–2002 рр., виявила обмежену ефективність: стандартна модель мікрокредиту виявилася не зовсім придатною для поствоєнного середовища. Багато жінок не змогли розвинути бізнес через відсутність ринку і інфраструктури, а деякі залізли в борги. Урок Боснії – фінансова підтримка потрібна, але її слід поєднувати з навчанням, менторською допомогою і розбудовою ринкових можливостей.

В Україні вже діють програми економічного залучення жінок під час війни. Хоча війна ще триває, український уряд вже реалізує політики, що нагадують постконфліктні програми підтримки. Як зазначалося, впроваджено компенсації бізнесу за працевлаштування переселенок та одиноких матерів, а також гранти для жінок-підприємців. Паралельно приймаються важливі правові зміни: у 2022 році Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію – міжнародний договір про запобігання насильству щодо жінок. Це забезпечує мінімальні стандарти захисту і допомоги постраждалим, що надзвичайно актуально в умовах зростання випадків домашнього та сексуального насильства під час війни. Також діє Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека”, який передбачає збільшення участі жінок у миротворчих процесах, прийнятті рішень і

відбудові країни. Ефективність цих кроків ще належить повністю оцінити, але перші результати обнадіюють – економічна активність українок зростає, а проблема насильства над жінками привернула увагу на найвищому рівні.

Багато країн, що пережили конфлікти (Ліберія, Сьєрра-Леоне, Непал та ін.), прийняли програми реінтеграції жінок-колишніх бійчинь, навчання професіям, квоти на участь у місцевому самоврядуванні. На глобальному рівні понад 100 держав розробили Національні плани дій в рамках порядку денного “Жінки, мир, безпека”, зобов’язавшись залучати жінок до вирішення конфліктів і відбудови. Хоч реалізація часто натрапляє на труднощі, ці політики задають напрям на гендерно чутливе відновлення – коли потреби і права жінок враховані в гуманітарних та економічних програмах. Досвід показує, що там, де жінок активно підтримують освітою, фінансами і політичними правами після війни, суспільство відновлюється швидше і стає більш стійким.

Наслідки війни для гендерної рівності є складними і неоднозначними. З одного боку, конфлікти можуть поглиблювати нерівність: жінки втрачають доступ до освіти, ресурсів, зазнають насильства і дискримінації, що відкидає їх назад у правах. З іншого боку, кризи створюють можливості для переосмислення гендерних ролей і пришвидшення прогресу рівності. Як відзначають дослідники, вплив війни на співвідношення чоловічих і жіночих ролей буває різним – він може як збільшити, так і зменшити наявну до конфлікту гендерну нерівність. Багато залежить від тривалості конфлікту, його інтенсивності та дій уряду після завершення бойових дій.

Негативні довготривалі наслідки: у суспільствах, де після війни не приділили увагу правам жінок, спостерігається відкат до традиційних норм або навіть погіршення становища жінок. Наприклад, якщо в повоєнній країні встановлюється авторитарний або фундаменталістський режим, як це сталося в Афганістані після десятиліть війни, то здобутки жінок можуть бути зведені нанівець – їх витісняють із громадського життя, обмежують у правах на працю

і навчання. Навіть у демократичних державах буває, що після перемоги з'являється соціальний тиск “повернути жінок до дому”, оскільки ветерани-чоловіки шукають роботу і претендують на довоєнні ролі. Так, після Першої та Другої світових воєн у багатьох країнах жінок звільняли з заводів і установ, щоб дати місце чоловікам, що повернулися, – попри те, що жінки успішно працювали в тилу і довели свою спроможність. Це призвело до тимчасового регресу гендерної рівності: рівень зайнятості жінок впав, а патріархальні установки частково відновилися.

Позитивні довгострокові зміни: у ряді випадків конфлікт став переламним моментом, який зрештою посприяв розширенню прав жінок. Часто саме участь жінок у війні та їхня критична роль у виживанні сімей стають аргументом для надання їм нових прав після війни. Наприклад, після завершення світових воєн багато країн надали жінкам виборче право на знак визнання їхнього внеску – зокрема, США, Велика Британія, країни Скандинавії впровадили жіноче виборче право невдовзі після Першої світової. Вдови і жінки, що пережили війну, нерідко створюють громадські рухи, вимагаючи пенсій, землі, можливостей для себе і дітей, і часом досягають успіху. У Руанді, як згадано, жінки після трагедії геноциду домоглися безпрецедентного рівня участі в політиці, що триває й досі і трансформує суспільство в бік рівності. Подібно, в Ліберії після громадянської війни до влади вперше в Африці було обрано жінку-президента (Еллен Джонсон-Серліф), а жіночі миротворчі рухи (на кшталт руху Лейми Гбові) здобули світове визнання. Це не лише символічні перемоги – вони відкривають двері іншим жінкам до керівних посад і сприяють врахуванню жіночих потреб у повоєнній відбудові.

Повномасштабна війна в Україні вже зараз впливає на гендерний баланс сил. З одного боку, як зазначалося, війна загрожуює відкинути назад досягнення останніх десятиліть – зростає економічна незахищеність жінок, посилюються стереотипи (дехто закликає “жінок повернути на кухню”, звинувачуючи

фемінізм у бідах). З іншого боку, українські жінки нині здобувають безпрецедентний досвід лідерства та самостійності. Вони очолюють волонтерські штаби, керують бізнесами в умовах кризи, служать в армії пліч-о-пліч з чоловіками, представляють країну на міжнародній арені як дипломатки та адвокатки інтересів України. У довгостроковій перспективі це може стати основою для поступу гендерної рівності – наступні покоління бачитимуть приклади сильних, компетентних жінок у різних сферах. Вже зараз половина гуманітарних організацій і рухів опору в Україні очолюються жінками, а це змінює суспільне сприйняття ролі жінки.

Важливим фактором є те, чи буде в повоєнний період політична воля закріпити позитивні зрушення. Якщо держава і суспільство підтримають реінтеграцію жінок у економіку на рівних правах, забезпечать доступ до ресурсів і участь у прийнятті рішень, то конфлікт може стати точкою перезапуску з більшою рівністю. Якщо ж переважатимуть консервативні настрої і жінок відтиснуть на другий план, то наслідком війни стане збільшення гендерного розриву. Досвід багатьох країн показує: сталість позитивних змін залежить від наявності політик гендерної рівності після війни. У цьому сенсі міжнародна підтримка, тиск громадянського суспільства і самих жінок-активісток відіграють ключову роль.

Соціально-економічні наслідки конфліктів для жінок є всеосяжними: війна впливає на їхню зайнятість, освіту, добробут, сімейні обов'язки і права. Жінки в зоні конфлікту часто опиняються найбільш вразливою групою, але водночас саме на них тримається виживання родин та громад. Для мінімізації негативних наслідків і закріплення позитивних зрушень потрібна цілеспрямована політика. Сюди входять інвестиції в освіту дівчат і професійне навчання жінок, програми працевлаштування та кредитування для жінок-підприємців, юридичні реформи щодо прав власності та захисту від насильства, квоти та інші механізми представництва жінок у владі.

Міжнародні рамкові документи – такі як резолюція РБ ООН 1325 – слугують дорожньою мапою, але реалізація їх залежить від політичної волі на місцях.

Конфлікти ставлять жінок перед страшними випробуваннями, але жінки не лише пасивні жертви – вони активно протистоять викликам, адаптуються і ведуть свої спільноти до відродження. У довгостроковій перспективі вплив війни на гендерну рівність визначається тим, наскільки суспільство готове визнати і підтримати внесок жінок. Як показує досвід, коли жінок залучено до відбудови, мир є більш стійким, а економічне зростання – інклюзивнішим. Тож забезпечення гендерної рівності має бути невід’ємною частиною як гуманітарних реакцій під час конфлікту, так і планів відновлення після його завершення – на благо і жінок, і всього суспільства.

Залучення жінок до економічного відновлення після конфліктів є вирішальним фактором успішної реконструкції країни. Міжнародна спільнота і уряди все більше визнають, що постконфліктна відбудова має бути гендерно інклюзивною. Підтримка жінок – від фінансових грантів до освітніх програм – не лише сприяє їх економічній незалежності, а й прискорює відновлення громад і зменшує гендерну нерівність.

Міжнародні фінансові інструменти і донорські програми активно надають грантову та кредитну підтримку жінкам, які розвивають бізнес у складних умовах:

1. Women Entrepreneurs Finance Initiative (We-Fi). Глобальна ініціатива, заснована Світовим банком і країнами-донорами у 2017 році, мобілізує ресурси для жінок-підприємниць. We-Fi уже залучила понад \$3 млрд публічних і приватних коштів та профінансувала проекти у 60 країнах, що мають на меті підтримати 130 тисяч жінок-власниць МСП. Значна частина коштів (58%) спрямована саме до країн з конфліктним минулим чи нинішньою нестабільністю.

2. Грантові програми в Україні. Після початку повномасштабної війни в Україні створено кілька фондів підтримки жіночого бізнесу.

Наприклад, Фонд можливостей для жінок (Women's Opportunity Fund) від Project Keshet Ukraine вже надав понад 150 грантів (від \$500 до \$5 000) жінкам-власницям малого бізнесу для відновлення та розширення справи. Ці кошти допомагають придбати обладнання, перемістити бізнес із зони бойових дій чи запустити нові продукти. Інша ініціатива – програма грантів “CREATE!” у співпраці Міністерства економіки України, KSE Foundation та Ощадбанку – має бюджет \$1 млн і спрямована на масштабування жінками своїх виробничих МСП. Вона викликала великий інтерес за кілька місяців було подано понад тисячу заявок від підприємниць по всій країні.

3. ООН в зонах конфлікту. У країнах, що постраждали від війни, ООН та донори виділяють цільові гранти для жіночих ініціатив. Зокрема, ООН Жінки та Фонд миру і гуманітарної допомоги для жінок (WPHF) фінансують локальні проєкти в Україні: завдяки одному з таких грантів дві підприємниці заснували виробництво білизни для жінок після мастектомії, отримавши стартовий капітал на якісні тканини та швейні машинки. Окрім коштів, грант надав їм наставництво та мережеві можливості, що допомогло розширити бізнес і залучити нові групи клієнтів. В Афганістані, щоб запобігти економічному колапсу після кризи, ПРООН спільно з ЄС у 2022 році запустили програму вартістю \$16,9 млн для підтримки жінок-підприємниць – надаючи гранти та тренінги понад 23 000 жінкам, щоб вони могли продовжувати свою справу та отримувати дохід. У післявоєнному Косово МОМ реалізовувала програму грантів для малих підприємств, де значну частину підтриманих бізнесів очолювали жінки, що полегшило їм доступ до фінансування у важкий період відновлення.

4. Мікрофінансування для жінок. Невеликі кредити та позики відіграють важливу роль там, де жінки не мають застави чи кредитної історії. У Боснії і Герцеговині після війни 1990-х створено кілька мікрофінансових установ, орієнтованих на жінок. Одна з них – фонд MI-BOSPO – з 2000 року надав мікрокредити понад 20 000 жінок, допомагаючи їм відкрити або

відновити дрібний бізнес. Це призвело до появи сотень нових жіночих підприємств, що створювали робочі місця як для жінок, так і для чоловіків, та стимулювали поживлення економіки на місцевому рівні. Подібні програми мікрокредитування для жінок-голів родин та вдів впроваджувались і в Руанді, Сьєрра-Леоне, Ліберії та інших постконфліктних державах з метою боротьби з бідністю і залежністю.

Навчання і перекваліфікація дозволяють жінкам отримати нові професійні навички, затребувані в економіці відбудови. В Україні та інших країнах, що пережили конфлікт, реалізуються освітні програми за підтримки урядів і міжнародних організацій.

ReSkill та цифрове навчання. За підтримки USAID та платформ онлайн-освіти в Україні стартували проекти масової перекваліфікації. Зокрема, програма ReSkill UA на базі Coursera безкоштовно навчає українців (у тому числі багато жінок) сучасним професіям у 11 сферах – від продажів і маркетингу до кібербезпеки та штучного інтелекту. Учасники отримують стипендії на навчання, наставництво і допомогу з працевлаштування по завершенні курсів. Інший компонент – UA Global – Etsy Start, що поєднує навчання з можливістю отримати фінансування для розвитку власного бренду на глобальному онлайн-ринку. Такі ініціативи дають жінкам знання для започаткування онлайн-бізнесу чи віддаленої роботи.

Нетипові професії для жінок. Програми перекваліфікації також націлені на залучення жінок у галузі, де раніше домінували чоловіки, особливо в секторі відбудови. Проект “Iron Women” у межах ініціативи Reskilling Ukraine (реалізується шведським фондом Beredskapslyftet) безкоштовно навчає українок керуванню важкою технікою – екскаваторами, навантажувачами, вантажівками та автобусами. Програма триває 9 тижнів і включає практику на будівельній техніці; по завершенні учасниці отримують державний сертифікат оператора та допомогу з працевлаштування. Вимога – лише повноліття та медогляд, і жінки особливо заохочуються долучатися. Партнерами виступили

USAID (Конкурентоспроможна економіка), коледж і приватна будівельна компанія – приклад співпраці, що руйнує гендерні стереотипи у виборі професії. Подібно і в Руанді після геноциду жінки опановували нетрадиційні ролі: вони перейшли “від прибирання будівель до їх відбудови” та масово зайнялися будівництвом і фермерством, беручи на себе роботи, які раніше виконували чоловіки.

Цифрові навички та ІТ. У співпраці з технологічними компаніями запускаються освітні проєкти для жінок. Наприклад, Google разом із Міністерством цифрової трансформації України відкрив платформу для безкоштовного навчання штучному інтелекту українською та англійською мовами. Курси розраховані як на початківців, так і на досвідчених і дозволяють у гнучкому режимі здобути актуальні знання. Ця ініціатива – частина довгострокового партнерства Google з урядом задля підготовки кадрів майбутнього, де особливу увагу приділено залученню жінок в ІТ.

Програми для переміщених осіб. Жінки-біженки та внутрішньо переміщені особи потребують особливої підтримки у продовженні освіти та роботи. У 2023 році агенція ООН UNITAR запустила в Польщі програму “Bolstering livelihoods” з цифрової перепідготовки українок-евакуйованих до цієї країни. Курс триватиме 6 місяців і вже близько 1000 українок подали заявки на участь. Проєкт фінансується урядом Японії і реалізується в партнерстві з місцевими закладами – це перший подібний тренінг UNITAR для українських біженок. Програма націлена дати ІТ-навички, які допоможуть жінкам знайти роботу в приймаючій країні або віддалено, тим самим забезпечуючи їм засоби до існування. Окрім того, численні локальні ініціативи (курси мов, бізнес-навичок, майстерні) у країнах ЄС пропонують українським жінкам-мігранткам безкоштовне навчання, щоб полегшити їх інтеграцію на новому ринку праці.

Вища освіта та лідерство. Для довгострокового розвитку жіночого підприємництва деякі програми фокусуються на бізнес-освіті. Так, у співпраці

зі Стенфордською бізнес-школою в Україні діє Stanford Ignite Ukraine – кількомісячний курс підприємництва для інноваторів, що включає навчання від провідних викладачів і роботу над реальними бізнес-проектами. Організатори покривають вартість навчання і проживання учасників, значну частину яких становлять жінки. Це допомагає сформувати нове покоління жінок-лідерок у бізнесі, здатних робити внесок у відбудову економіки.

Окрім навчання, важливо забезпечити реальні можливості працевлаштування жінок у період відбудови. Для цього уряди у співпраці з міжнародними організаціями реалізують програми, що знижують бар'єри для виходу жінок на ринок праці:

1. Державні служби зайнятості та ваучери на навчання. В Україні діє механізм ваучерів на навчання для громадян, які постраждали від війни – зокрема для безробітних жінок і ветеранів. Через центри зайнятості можна безкоштовно отримати перепідготовку за затребуваними спеціальностями у центрах професійно-технічної освіти, які працюють у 8 регіонах. Сотні курсів підвищення кваліфікації й 98 робітничих професій доступні без оплати для цих категорій. Такі програми дають жінкам практичні навички і сертифікати, що підвищують їх конкурентоздатність на ринку праці.

2. Інтеграція в нові сектори. Донори підтримують проекти із залучення жінок у ті галузі, де є нестача робочої сили через війну. Наприклад, USAID спільно з Міністерством економіки фінансує проект на \$1,8 млн для інтеграції молоді, жінок, ветеранів, людей з інвалідністю та ВПО у ринок праці – передусім у будівництво та логістику. Відібрані компанії-учасники цього проекту навчають і наймають представників цих груп. Такі ініціативи відкривають жінкам доступ до робочих місць у сферах, критично важливих для відбудови (будівельні роботи, транспорт, комунальні служби), де раніше їхня участь була невеликою.

3. Жіноче підприємництво як джерело робочих місць. Підтримуючи жінок підприємців, програми опосередковано створюють роботу і для інших

жінок. Багато жінок після конфлікту відкривають мікробізнеси, залучаючи до роботи подруг, сусідок, односельчанок. У поствоєнній Боснії жінки засновували підприємства прискореними темпами – такі бізнеси, як салони, швейні цехи, фермерські господарства – забезпечували роботою і надихали інших жінок започаткувати власну справу. В Україні, попри війну, спостерігається схожа тенденція: у 2022 році кожен другий новий ФОП було відкрито жінкою, а жінки очолили кожную третю новостворену компанію. Хоча більшість цих бізнесів поки що малого масштабу, вони важливі для місцевої економіки і демонструють потенціал жінок як роботодавців. Міжнародні організації (EBRD, IFC тощо) через програми Women in Business надають консультації та кредитування таким підприємствам, щоб перевести їх з мікро- на рівень малого і середнього бізнесу, тим самим створивши більше робочих місць.

4. Подолання бар'єрів до працевлаштування. Часто жінкам заважають вийти на роботу практичні перешкоди – відсутність догляду за дітьми, психологічна травма, дискримінація. Тому програми враховують ці фактори. Наприклад, у Польщі для українок-біженок в межах програми “(Re)Building Ukrainian Business” створили підприємницький хаб з безкоштовним дитячим садком на місці. Поки діти в безпеці граються і вивчають польську, матері можуть відвідувати тренінги з бізнес-планування, отримувати юридичні консультації та працювати над своїми стартапами. Такий підхід довів ефективність: знявши тягар догляду, жінки змогли сконцентруватися на роботі, і три чверті учасниць програми покращили своє фінансове становище відтоді, як долучилися до цього проєкту. Крім того, жінки-переселенки часто потребують психологічної підтримки та впевненості – тому багато ініціатив включають компоненти менторства, груп взаємопідтримки, консультації з психологами, що допомагає жінкам подолати невпевненість і активніше шукати роботу чи відкривати бізнес.

Державна політика відіграє ключову роль у довгостроковому забезпеченні рівних можливостей для жінок. У постконфліктний період багато країн проводять реформи і впроваджують нові практики, аби закріпити економічні права жінок та зменшити гендерний розрив.

Законодавче закріплення рівності. Після геноциду 1994 року Руанда реформувала законодавство, щоб надати жінкам рівні права власності. Було прийнято новий закон про спадкування, який вперше дозволив жінкам успадковувати землю та майно нарівні з чоловіками. Це критично важливо, адже у результаті війни багато жінок залишились єдиними главами сімей; отримавши право на землю, вони змогли вести фермерство чи бізнес, не побоюючись втратити ресурс. Такі зміни суттєво підвищили економічну автономність руандійських жінок і посприяли тому, що вони нині очолюють підприємства в усіх секторах економіки. Інший приклад – трудове законодавство: у ряді постконфліктних країн (наприклад, у Боснії і Герцеговині) були запроваджені норми проти дискримінації при наймі та забезпечення рівної оплати праці чоловіків і жінок, що спираються на стандарти ЄС і ООН. Хоча впровадження таких законів вимагає часу та контролю, це важливий крок для скорочення гендерного розриву в оплаті праці та зайнятості.

Квоти та представництво. Надання жінкам голосу у прийнятті рішень допомагає врахувати їх інтереси в економічній політиці. У новій конституції Руанди (2003) було впроваджено гендерну квоту 30% місць для жінок на всіх рівнях влади. Ця норма швидко дала результат: жінки зайняли багато посад від сільських рад до парламенту, і згодом почали вигравати вибори і на неквотовані місця, конкуруючи напяму з чоловіками. Сьогодні жінки складають 64% парламенту Руанди – найбільша у світі частка. Завдяки цьому в країні ухвалено низку законів, дружніх до жінок (про землю, про запобігання насильству тощо), а питання рівності враховуються у національних стратегіях. На основі цього успіху експерти ООН рекомендують іншим постконфліктним

державам запроваджувати квоти, наприклад, не менше 40% робочих місць у місцевих програмах відбудови віддавати жінкам. Вже зараз деякі проєкти з відбудови інфраструктури (дороги, будівництво) ставлять умову найму жінок на певну частку місць – це і економічно вигідно (жінки часто відповідальні працівники), і руйнує упередження щодо “нежіночих” професій.

Гендерно-орієнтоване планування відбудови. Під час планування повоєнної відбудови уряд України та міжнародні партнери роблять акцент на гендерній рівності. Зокрема, створено Платформу з гендерного мейнстримінгу та інклюзивного відновлення під керівництвом Віцепрем’єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції. До процесу планування залучають жіночі правозахисні організації через консультативну раду, щоб голос жінок був почутим при розподілі коштів і виборі пріоритетів відбудови. На міжнародній конференції з відновлення України в 2024 році був запущений Альянс за гендерно-чутливе та інклюзивне відновлення, який об’єднав уряд України, уряди 15 країн, ЄС, ООН, МФО, приватний сектор і НУО для просування рівності у процесі реконструкції. Така координація покликана виправити ситуацію, коли значна частина допомоги йде “взагалі” без урахування гендерних потреб – у 2022 році з \$18,9 млрд міжнародної допомоги Україні 90% коштів не мали гендерних цілей, і лише \$44 млн були спрямовані на програми з розширення прав жінок. Нові політики орієнтовані на те, щоб кожен проєкт відбудови – чи то будівництво житла, чи програма кредитування – оцінювався з точки зору впливу на жінок і чоловіків, а за потреби містив спеціальні компоненти підтримки жінок (наприклад, забезпечення дитсадків, навчання, мікрокредити, найм жінок на будови тощо).

Соціальна інфраструктура та послуги. Зменшення гендерного розриву неможливе без врахування подвійного навантаження на жінок – роботи і домашнього догляду. Тому політики після конфлікту часто передбачають інвестиції у соціальні послуги, які опосередковано економічно розширюють права жінок. Наприклад, уряд Ліберії за підтримки ООН після війни відкривав

центри підтримки постраждалих від насильства і програми реабілітації, що допомагало жінкам повернутися до нормального життя і праці. У деяких громадах створюються комунальні дитячі садки чи школи з продовженим днем в рамках відновлення – це знімає тягар з матерів і дозволяє їм шукати роботу. Також застосовується підхід гендерно-орієнтованого бюджету: уряди аналізують, чи справедливо розподіляються ресурси між потребами чоловіків і жінок, і коригують витрати (наприклад, збільшуючи фінансування програм малого бізнесу саме для жінок, якщо вони менш охоплені, або спрямовуючи кошти на навчання жінок у технологічних спеціальностях).

Успішні кейси інтеграції жінок у відновлення економіки

Досвід різних країн демонструє, що активна участь жінок у повоєнному відновленні приносить відчутні плоди – як економічні, так і соціальні. Ось кілька показових прикладів:

Руанда. Через кілька десятиліть після геноциду Руанда перетворилась на одну з найбільш економічно динамічних країн Африки, і значною мірою це сталося завдяки жінкам. Сьогодні в Руані найвища у світі частка жінок у робочій силі – рівень участі жінок становить понад 60%, що є рекордним показником. Жінки особливо сильно представлені в сільському господарстві, складаючи 79% усієї аграрної робочої сили. Фактично, жінки стали справжнім “двигуном” розвитку Руанди: після війни вони взяли на себе і виробництво продовольства, і дрібну торгівлю, і ремесла, чим забезпечили виживання своїх громад. Поступово жінки опановують і нові сфери – підприємництво, фінанси, технології – хоча їх представництво на вищих управлінських посадах у приватному секторі ще лишається меншим, ніж чоловіків. Руанда також відома тим, що жінки очолили процес примирення (служили суддями у місцевих судах гакака) та відновлення соціальної тканини суспільства. Результат – стабільна країна з одним із найвищих у світі рівнів участі жінок у політиці і економіці, що прямопропорційно відобразилось на покращенні індикаторів розвитку (зростанні ВВП, зниженні дитячої смертності тощо).

Боснія і Герцеговина. Після війни 1992–1995 років економіка країни лежала в руїнах, а тисячі жінок залишилися без чоловіків та засобів для існування. Міжнародні організації впровадили програми навчання і кредитування для жінок – і багато з них започаткували малий бізнес з нуля. Наприклад, історія Меліси Чук: отримавши невеликий кредит від фонду для жінок, вона відкрила масажний салон, і вже за рік мала 1500 клієнтів. Подібних історій – тисячі, і їх успіх став можливим завдяки підтримці (фінансовій та освітній) жіночого підприємництва. У Боснії виникла ціла мережа “Women in Business Network”, яка допомагає жінкам-підприємницям обмінюватися досвідом і виходити на нові ринки. Жіноче підприємництво внесло значний внесок у подолання бідності: мікропідприємства, відкриті жінками, забезпечували доходом свої сім’ї і сприяли повільному, але впевненому відновленню приватного сектора. Хоча економічні виклики залишалися (високе безробіття, конкуренція), жінки довели свою спроможність бути успішними агентами відбудови, навіть у традиційно патріархальному суспільстві.

Ліберія. Жінки відіграли вирішальну роль спочатку у встановленні миру (рух Mass Action for Peace, який змусив ворогуючі сторони укласти мир у 2003 році), а згодом – у відбудові Ліберії після 14-річної громадянської війни. Обрання у 2005 році Елен Джонсон-Серліф – першої жінки-президента в Африці – ознаменувало новий підхід до реконструкції держави з урахуванням потреб жінок. За підтримки USAID та ООН впроваджувалися численні програми підвищення грамотності, професійної підготовки, мікрокредитування для жінок. Наприклад, створювалися жіночі аграрні кооперативи, які отримували міні-гранти на відновлення виробництва кассави чи рису – це одночасно вирішувало продовольчу проблему і давало жінкам дохід. Також у Ліберії було засновано Жіночий ринковий фонд Серліф, який інвестував у відбудову ринкової інфраструктури та навчання продавчинь, щоб вони могли розширити свої торговельні можливості. Через кілька років після

війни значна частина дрібної економіки країни трималася саме на жінках. Хоча Ліберія і досі залишається бідною, досвід показав, що жінки як лідери і підприємниці здатні задавати тон відновленню: багато з ініційованих ними програм (у сфері освіти, охорони здоров'я, малого бізнесу) продовжують діяти і нині, закладаючи основу для майбутнього зростання.

Україна. Попри те, що війна в Україні ще триває, вже можна відзначити успішні приклади економічної стійкості жінок. Тисячі українок, втративши роботу або вимушено переїхавши, змогли перепрофілюватися – опанувати нові професії (програмістки, водійки, швачки тощо) і знайти спосіб заробітку. Значна частина волонтерських і гуманітарних ініціатив переростає у соціальні підприємства, очолювані жінками. Так, у Чернігівській області жіноча ГО “ЛАМПА” організувала для внутрішньо переміщених жінок безпечний простір з кар’єрними консультаціями та медіаграмотністю, що допомагає їм адаптуватися і шукати нову роботу. Інший приклад – Олеся Божко, яка за підтримки ООН відкрила онлайн-школу для дітей-переселенців: проект одночасно дав роботу кільком десяткам вчительок, які залишилися без шкіл, і забезпечив навчання для сотень учнів. Жінки підприємниці запускають бізнеси навіть під час війни – від швейних виробництв до ІТ-стартапів – і тим самим не дають економіці зупинитися. У 2022 році жінки в Україні відкрили більше половини нових ФОПів, все активніше займаючи нішу малого бізнесу. Ці кейси демонструють неймовірну стійкість і підприємливість українок, а підтримка з боку держави та партнерів здатна масштабувати їхні успіхи.

Ефективна допомога жінкам у постконфліктний період часто реалізується через партнерство держави, міжнародних організацій та приватного сектору.

Спільні фонди і грантові програми. Ініціатива Women’s Peace and Humanitarian Fund (WPHF) є прикладом глобального партнерства ООН та громадянського суспільства: донорські кошти направляються на пряму локальним жіночим організаціям у зонах конфлікту. В Україні WPHF реалізує

програми разом з ООН Жінки, підтримуючи як гуманітарні проекти (забезпечення гігієнічними наборами, притулки), так і економічні ініціативи жінок. Ще один приклад – Альянс за інклюзивне відновлення України (згаданий вище), який об'єднав уряди, ООН, ЄС, великий бізнес і НУО. Це радше платформа координації, але її учасники (включно з корпораціями) взяли зобов'язання фінансувати програми економічного розвитку жінок і ділитися експертизою.

Програми з банками та інвесторами. Міжнародні фінансові інституції часто співпрацюють з приватним банківським сектором, щоб розширити доступ жінок до кредитів. Наприклад, IFC (Міжнародна фінансова корпорація) у 2023 році надала позику €20 млн банку в Молдові, причому половина суми спеціально зарезервована для кредитування жінок-підприємниць на пільгових умовах. Ця угода стала можливою завдяки грантовим стимулам від We-Fi та фонду WEOF, які компенсують банку ризики і заохочують його активніше кредитувати жінок. У результаті молдовські підприємниці отримують більше фінансування, а банк – підтримку в освоєнні нового сегменту клієнтів. Подібні проекти “Banking on Women” реалізовані IFC у десятках країн, включно з тими, що переживають наслідки конфліктів – це win-win співпраця публічного і приватного сектору для скорочення «фінансового розриву» за гендерною ознакою.

Корпоративні соціальні ініціативи. Великі компанії також долучаються до підтримки жінок, часто у співпраці з урядами чи НУО. Приклад – Mastercard запустила в Польщі програму для українок-підприємниць, що втекли від війни. У партнерстві з локальними НУО був створений бізнес-інкубатор, де жінки отримують грантові ваучери по \$4 000 на старт бізнесу, консультації з фінансів та маркетингу, а також доступ до безкоштовного дитсадка і психологів. Компанія забезпечила фінансування і менеджмент програми, тоді як урядові структури допомогли з легалізацією підприємницької діяльності учасниць. Таке державно-приватне партнерство дало вимушеним мігранткам “вудку, а

не рибу”: багато з них успішно започаткували справу (перукарні, пекарні, онлайн-магазини), почали платити податки в Польщі і створили робочі місця. Для компанії це також іміджевий внесок у сталий розвиток і розширення клієнтської бази серед жіночого бізнесу.

Партнерство з освітніми та технологічними фірмами. Як зазначалось, Google співпрацює з урядом України у сфері навчання ІТ. Інші приклади: Microsoft, Cisco та інші корпорації у різних країнах запускали спільно з місцевою владою навчальні хаби для дівчат і жінок (наприклад, навчання основ програмування, адміністративних ІТ-систем), щоб підготувати їх до роботи в цифровій економіці. У постконфліктному Іраку приватні будівельні компанії разом з державою фінансували тренінги для жінок-інженерів, залучаючи їх до проектів реконструкції мостів і лікарень. Наслідок таких партнерств – жінки отримують доступ до високоплатних сфер, які раніше були закриті, а бізнеси – кваліфікованих співробітниць і стійкі громади споживачів.

Міжнародні НУО та місцевий бізнес. Часто проміжною ланкою між державою і приватним сектором виступають неурядові організації. Наприклад, Women for Women International (міжнародна НУО) у тій же Боснії співпрацювала з місцевими майстернями і фермерськими господарствами: на гранти донорів навчала жінок основ бізнесу, а потім допомагала їм влаштуватись на роботу або почати свою справу, гарантуючи збут продукції через партнерів. У результаті багато випускниць програми WfWI стали самозайнятими або працевлаштувались, а локальні бізнеси отримали мотивованих працівниць. Такі тристоронні партнерства (донор – НУО – бізнес) гнучкі і орієнтовані на потреби конкретної спільноти, тому ефективно працюють у громадах, що оговтуються від конфлікту.

Висновок. Підтримка економічної активності жінок – це інвестиція в стійкий мир і процвітання. Світовий досвід доводить, що коли жінки отримують доступ до фінансів, навчання та роботи, постконфліктне відновлення йде швидше і успішніше. В Україні вже зараз реалізується

широкий спектр ініціатив – від мікрогрантів до національних стратегій – покликаних залучити жінок до відбудови. В інших країнах, що пережили війни (Руанда, Балкани, Африка), жінки продемонстрували вражаючі результати, очоливши малі бізнеси, сільське господарство та громади. Ключовими факторами успіху є комплексний підхід (поєднання фінансів, освіти, правових гарантій), а також партнерство держави, міжнародних організацій і приватного сектора. Зменшення гендерного розриву в економіці – не лише питання справедливості, а й необхідна умова повноцінного відновлення країни після конфлікту. Завдяки цим зусиллям жінки з “жертв” війни перетворюються на рушійну силу відродження – як в Україні, так і в усьому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко, Н., Лебедченко, В., & Андрусенко, Н. (2022). Перспективи відновлення українського бізнесу у повоєнний період. *Економіка та суспільство*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>
2. Адізес І.К. (2009). Інтеграція. Вижити та стати сильнішим в кризових періодах. Переклад з англ. Альпіна Бізнес Букс, 128.
3. Ангел, Є., & Гулік, А. (2022, 1 серпня). Як українська промисловість долає воєнні виклики. *Дзеркало тижня*. <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html>
4. Антонов, Р. А., & Мохненко, А. С. (2025). Підвищення конкурентоспроможності ІТ-підприємства в умовах трансформаційних змін: вплив виходу на міжнародні ринки. *Здобутки економіки: перспективи та інновації. Серія "Економіка"*, 15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14897037>
5. Антонов, Р. А., Мохненко, А. С. (2023). Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*, 49, 25–29. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-49-4>
6. Ащеулова, О. М., Донець, Д. М., & Остропольська, Є. В. (2023). Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. *Академічні візії*, 25, 1–13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10257554>
7. Базилюк, А. В., & Губенко, В. Д. (2024). Систематизація фінансових інструментів забезпечення інвестиційних стратегій відновлення підприємства. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, (11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14599982>
8. Барінова, Д. (2024, 1 березня). Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи. *УКРІНФОРМ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html>
9. Баронін, А. (2017). Як військові конфлікти впливають на економіку. *Спецпроект MIND*. URL: https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku?utm_source
10. Бахур, О. (2024). Відновлення навколишнього природного середовища України після війни. Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку: зб. матеріалів

- Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 274-277.
11. Беспрозваних, О., & Перерва, П. (2020). Дослідження механізмів державного інвестування інновацій. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія: Економічні науки*, (3), 45–52. <https://repository.kpi.kharkov.ua/items/1096fd21-d5e3-4ea9-8e40-68c8432eb0a0>
 12. Бик, Е., Буряк, Н. (2024). Використання дронів для охорони довкілля. Екологічна безпека в умовах війни: зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, ЛДУБЖД, 2024. С. 9-10.
 13. Бичков, С., & Сорока, В. (2024). Інституціональне забезпечення фінансування розвитку територіальних громад в умовах кризи. *Economic Synergy*, 136–153. <https://doi.org/10.53920/ES-2024-1-10>
 14. Білоус, С. (2013). Стратегічні засади туристичного бізнесу в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, (43, ч. 2), 126–137.
 15. Білоус, С., & Бривус, А. (2024). Адаптація бізнес-стратегії підприємства до умов воєнного конфлікту. *Економіка та суспільство*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-106>
 16. Бобровська, О. (2017). Формування та відтворення потенціалу сталого розвитку територій регіону. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 1, 54–61.
 17. Боковець В.В. (2016). Теоретико-методичні засади управління корпораціями: монографія. Київ: Кондор-Видавництво.
 18. Бондар Ю.А. (2018). Економічна безпека підприємства як чинник ефективного управління. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: зб. тез та текстів виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18 травня 2018 р.), 132-136.
 19. Бондар Ю.А., Дорошенко Т.М. (2022). Економічна безпека підприємства як фактор забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, 1(78), 70-82.
 20. Борзенко, О. (2023). Фінансові аспекти державних інвестицій та їх ефективність. *Журнал публічних фінансів України*, (2), 55–68. <https://nas.gov.ua>
 21. Боринських, В. Д., & Кміть, В. М. (2015). Особливості оподаткування прибутку комерційних банків України. *Економічний аналіз*, (1).

22. Бортнік, С. (2022). Функціонування малого та середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*, (36). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46>
23. Борщ, Л. М., & Герасимова, С. В. (2017). *Інвестування: теорія і практика* (2-ге вид., перероб. і доп.). Знання.
24. Борщевський, В. В., & Василиця, О. Б. (2022). Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/5.pdf
25. Борщевський, В., та ін. (2022). Фінансово-інвестиційний потенціал розвитку регіонів України та перспективи його нарощування в умовах сучасних викликів глобалізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*, 4(45), 212–222. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3812>
26. Бражна, Л. (2023). Аналіз розвитку та фінансового стану підприємств у військовий період. *Економіка, управління та адміністрування*, 79–85. [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-79-85](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-79-85)
27. Бринзанська, О. (2024). Екоцид як форма гібридної війни. Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія: матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу. Харків, Майдан. С. 162–166.
28. Булик, О. (2023). Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>
29. Булик, О. Б. (2023). Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>
30. Бурлака, І. В. (2024). Механізми публічного управління діяльністю медичних установ. У *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції "Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнози сценарії та перспективи розвитку" (18-19 квітня 2024 року, м. Херсон – м. Хмельницький)* (с. 271–274).
31. Буряченко, А. Є. (2018). Особливості оподаткування банківської діяльності в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*, 11(39).
32. Вартанова, О., & Цалко, Т. (2023). Споживча поведінка: ревіталізація концепції і стрижневі моделі. *Економіка та суспільство*, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-36>
33. Варченко, О., Варченко, О., Драган, О., Ткаченко, К., Рибак, Н., & Зубченко, В. (2024). «Зелені фінанси» в повоєнному відновленні України: організаційно-

- фінансові аспекти. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 3(56), 75–85. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4403>
34. Васюк, Н. В. (2012). Основні напрями програми стійкого розвитку підприємств машинобудування. *Вісник Хмельницького національного університету*, 1(188), 18–22.
35. Верховна Рада України. (1991). *Про інвестиційну діяльність: Закон України №1560-XII від 18.09.1991*. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
36. Верховна Рада України. (2020). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України № 738-IX від 19.06.2020*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
37. Верховна Рада України. (2025). *Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування індустріальних парків і запровадження моделі еко-індустріального парку в Україні*. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55571>
38. Відбудова України: принципи та політика. (2022). https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
39. Власик, О. В. (2023). Заклад професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану та розбудови України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1–10. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5137>
40. Вовк, С. М., Половян, Н. С., & Вовк, Т. В. (2020). Особливості трансформації механізмів управління якістю надання медичних послуг. <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/3/8.pdf>
41. Войтович, Л. М., & Федик, М. В. (2024). Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112>
42. Волянчук, А. С. (2022). Мотивація до самоосвіти дорослих у воєнний час (в умовах російської агресії проти України). У *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (с. 199–202). Рівне: НУВГП. ISBN 978-966-327-535-2
43. Волянчук, А. С. (2022). Особливості мотивації майбутніх педагогів на етапі вступу до релокованого закладу вищої освіти в умовах війни. У *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2022: виклики і перспективи в умовах*

- турбулентності світу* (с. 85–88). Інститут педагогіки НАПН України.
<https://doi.org/10.32405/978-617-692-729-7-2022-296>
44. Волянчук, А. С. (2024). Принципи розвитку мотивації майбутніх учителів початкової школи у воєнний час. У *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 189–193). Полтава.
45. Воронкова, В. Г., & Метеленко, Н. Г. (ред.). (2021). *Управління сталим розвитком промислового підприємства: теорія і практика* (колективна монографія). Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика».
46. Воронович, З. (2025). Від операторів агродронів до фахівців з альтернативної енергетики. Як в Україні змінюють профтехосвіту. <https://espresso.tv/suspilstvo-vid-operatoriv-agrodroniv-do-fakhivtsiv-z-alternativnoi-energetiki-yak-v-ukraini-zminyuyut-proftekhosvitu>
47. Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад [Всеукраїнська Асоціація ОТГ]. (2025). *Платформа тимчасово окупованих та деокупованих громад*. <https://hromady.org/tematichni-ta-sektoralni-platformi/vidnovlennya-teritorialnix-gromad/>
48. Гайдичук, А. М., Мохненко, А. С., & Сергієнко, М. В. (2024). Marketing tools for the development of tourism enterprises in de-occupied territories. In *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України* (II міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 26-27 листопада 2024 р., с. 244-247). Харків: НТУ ХПІ.
49. Гайдучський, А. (2023). Залучення іноземного капіталу: кейс воєнного часу. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, (3), 30–41.
[https://doi.org/10.31617/3.2023\(128\)03](https://doi.org/10.31617/3.2023(128)03)
50. Гальчинський, А. (2015). Інвестиції: практика та досвід. *Аналіз. Прогнози. Коментарі*, (18), 99.
51. Гармата, О. В., Кучер, В. О., Здреник, І. В., & Парасюк, В. М. (2023). Шляхи покращення інвестиційного клімату в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 3, 189–196.
<https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-24>
52. Гарретт Б., Дюссож П. (2002). Стратегічні альянси: пер. з англ. ІНФРА-М.
53. Гладка, У. (2019). Інвестиційна діяльність та її державне регулювання. *Регіональна економіка*, (2).

54. Глущенко, А. (2025). Внаслідок війни Україна втратила 74% видобутку коксівного вугілля. *GMK Center*. <https://gmk.center/ua/infographic/vnaslidok-vijni-ukraina-vtratile-74-vidobutku-koksivnogo-vugillya>
55. Гончаренко, М. Ф., Пархоменко, Н. М., & Лучин, О. М. (2020). «Зелена» економіка як напрям досягнення стійкого еколого-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*, 6(228), 6-15. Retrieved from https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20._topic_Goncharenko-M.F.-Parkhomenko-N.M.-Luchin-O.M.-6-15.pdf
56. Гончаров Г.О. (2014). Теоретичні та практичні основи вдосконалення системи економічної безпеки малого підприємництва в Україні: монографія. Полтава: Техсервіс.
57. Горбачук, В., Сулейманов, С.-Б., & Батіг, Л. (2022). До економічної теорії міжнародних конфліктів. *Економіка та суспільство*, (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-1>
58. Городніченко, Ю. (2022). *Відбудова України: принципи та політика* (Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. Вебер ді Мауро, Ред.). Center for Economic Policy Research.
59. Городніченко, Ю., Сологуб, І., & Мауро, Б. (2022). Відбудова України: принципи та політика. *Centre for Economic Policy Research*. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf?utm_source
60. Господарський кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 28.12.2024)
61. Грабар, М., & Пригара, О. (2021). Екологізація туризму як умова сталого розвитку. *Національна економіка. Інтелект XXI*, 5, 16–19. <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.3>
62. Гридковець, Л., Вебер, Т., та ін. (2018). *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3*. Київ: 236 с.
63. Гриценко, А. (2022). Інституційні умови та фінансові механізми державних інвестицій в Україні. *Економіка України*, (5), 15–28. <https://nas.gov.ua>
64. ГУ ДПС у Дніпропетровській області. (2023). *Новації в оподаткуванні прибутку банків*. <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/735156.html>
65. Гуцалюк О.М. (2016). Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки корпоративних інтеграційних процесів. *Проблеми економіки*, 3, 144-152.

66. Гуцалюк О.М., Череватенко В.А. (2017). Корпоративні механізми забезпечення економічної безпеки великомасштабних економіко-виробничих систем. *Актуальні проблеми економіки*, 6(192), 60-71.
67. Дейнеко, Л. В. (Ed.). (2022). *Промисловість України перед викликами майбутнього: у пошуках відповідей та рішень*. <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/PromyslovistUkrainy-pered-vyklykavy.pdf>
68. Деревко, О. (2016). Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору. *Банківська справа*, (6).
69. Державна митна служба України. (2024). Динаміка експорту зернових та зернобобових культур у 2021–2024 роках. Отримано з <https://customs.gov.ua>
70. Державна служба зайнятості. (2024). *Результати опитування роботодавців. Труднощі у підборі працівників у 2023 році*. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNDgyM2MwZjUtZTgyNy00MTU4LTljYjUtOWUwNGU1MjJjMTQyIiwidCI6IjAzOWU2MTFmLWFhODUtNDcyZS05ZTU5LTZnDNhNWYwYzg1OCIsImMiOjI9>
71. Державна служба статистики України. (2024). Економічна статистика України. Отримано з <https://www.ukrstat.gov.ua>.
72. Державна служба статистики. (2024a). *Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів у 2014–2023 роках*. <https://www.ukrstat.gov>
73. Державна служба статистики. (2024b). *Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за регіонами у 2010–2023 роках*. <https://www.ukrstat.gov>
74. Державна служба статистики. (2024c). *Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2023)*. <https://www.ukrstat.gov>
75. Державне управління охороною здоров'я України. Авторський колектив: Лазоришинець В.В., Слабкий Г.О., Ярош Н.П., Чепелевська Л.А., Шевченко М.В., Кутуза А.С., Ціборовський О.М., Істомин С. В., Кондратюк Н.Ю., Кучеренко Н.Т., Тяпкін Г.М. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10685/1/%D>
76. Державний центр зайнятості. (2024). *Надання послуг Державною службою зайнятості. Аналітична та статистична інформація*. <https://old.dcz.gov.ua/analytics/68>
77. Десслер, Г. (1997). *Управление персоналом: Учебн. пособие* (А. А. Шленов, ред.). Днепропетровск: БИНОМ.

78. Дефіцит кадрів, високі зарплатні очікування та мобілізація – ключові тенденції ринку праці у 2024 році. (2024). <https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-vysoki-zarplatni-ochikuvannya-ta-mobilizatsiya-klyuchovi-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2024-rotsi/>
79. Децентралізація. Офіційний сайт. Області. Харківська область. <https://decentralization.ua/>
80. Децентралізація. Офіційний сайт. Області. Харківська область. <https://decentralization.ua/>
81. Дзюба, О. В. (2011). Податкове регулювання банківської діяльності в Україні та визначення його пріоритетних функцій. *Економічний вісник університету*, (17/1).
82. Димченко, О., Смачило, В. В., Рудаченко, О., & Кулінич, І. (2024). Вплив підприємницької активності на розвиток територіальних громад Харківського регіону під час війни. *Ефективна економіка*, 1. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2852>
83. Долінський, Л. Б. (2019). *Кредитно-інвестиційна діяльність банківських установ: теорія, методологія, практика* [Монографія]. ЧНТУ.
84. Дубинецька, П. П. (2014). Аналіз регулюючого впливу податку на прибуток підприємств на економіку. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*, (49).
85. Дубко, А. (2022). Перспективи та перешкоди розвитку ринку зелених облігацій в Україні. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (2), 58–64. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-10>
86. Дугінець, Г., & Колодько, Н. (2023). Економічне відновлення та розвиток країн після збройних конфліктів: досвід для України. *Foreign trade: economics, finance, law*, (130), 46–65. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(130\)04](https://doi.org/10.31617/3.2023(130)04)
87. Дугінець, Г., & Ніжейко, К. (2022). Міжнародна технічна допомога в повоєнній відбудові України. *Scientia Fructuosa*, 143(3), 36–49.
88. Дука, А. П., & Старченко, Г. В. (2022). Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (6). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06>
89. Дульська, І. В. (2023). Забезпечення цифровізації секторів національної економіки ІТ-фахівцями: проблеми і шляхи їх вирішення. *Економіка України*, (6), 70–98. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.06.070>
90. Економічна статистика / Ціни. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

91. Європейський банк реконструкції та розвитку. (2023). Аналіз економічної стійкості підприємств в Україні. Лондон: ЄБРР.
92. Євтушенко, В. А., Ляшевська, В. І., & Чупринюк, Ю. В. (2020). Дослідження та вдосконалення стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Бізнес-інформ*, 6, 23-29. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-6_0-pages-23_29.pdf
93. Жаліло, Я. А. (2009). *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія*. Київ: НІСД.
94. Заваріка, Г. М. (2020). Концептуальні підходи до розвитку постконфліктних територій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*, (1-2), 58-63. <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2020.76-77.8>
95. Загороднюк, П. О. (2014). Взаємозв'язок екологічної й економічної безпеки та її вплив на економічне зростання України. *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності*, 6, 9–14.
96. Загорський, В. С. (2018). *Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем: монографія*. Львів: ЛРІДУ НАДУ.
97. Заєць, Р., Коваленко, Д. (2023). Фінансування зелених проєктів як можливість активізації інвестиційної діяльності України в умовах післявоєнного відновлення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. № 7 (75). С. 190-195.
98. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>
99. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
100. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р., №156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, №13(90).
101. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року № 1160-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1160-15>

102. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» № 103/98-ВР від 10 лютого 1998 року. (1998). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
103. Запоріжсталь. (2024). Оцінка роботи металургійної галузі в Україні у 2023–2024 роках. Запоріжжя: Метінвест.
104. Зеркалов Д.В. (2011). Економічна безпека: монографія. Київ: Основа.
105. Зєніна-Біліченко, А. С. (2017). *Конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання*. Кам'янське: ДДТУ. <https://www.dstu.dp.ua/> (дата звернення 18.08.2024)
106. Зінченко, О. А. (2022). Світові тренди «зеленого» інвестування. *Економічний простір*, (177), 31–34. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-5>
107. Зянько, В. В., & Слободянюк, О. Е. (2017). Чинники інвестиційної привабливості підприємств кондитерської галузі. *Економіка і суспільство*, 8, 255–259. https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/45.pdf
108. Іваненко, О. (2023). Економічна реабілітація регіонів: вплив війни та відновлення бізнесу. Київ: Наукове видавництво.
109. Іванов, С. (2021). Роль сталого туризму в економічному відновленні деокупованих територій. *Економіка та управління національним господарством*, 40(3), 34–49.
110. Ігнатченко, Н. М. (2016). Глобальні передумови інтенсифікації інвестиційної діяльності комерційних банків України. *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки*, (9). http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3069/2757
111. Ільченко, В. М., & Горященко, Ю. П. (2023). Удосконалення підходів до стратегування та маркетингового планування сталого розвитку регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес і управління*, 21, 381–389.
112. Індекс промислового виробництва. (2012–2024). Міністерство фінансів України. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>
113. Кавун С.В., Пилипенко А.А., Ріпка Д.О. (2013). Економічна та інформаційна безпека підприємств у системі консолідованої інформації. Харків: Вид. ХНЕУ.
114. Казакова, А. Ю., Мохненко, А. С., & Антонов, Р. А. (2024). Розробка моделі організаційно-економічного механізму управління системою конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*, 6, 17–20. <https://doi.org/10.37634/efp.2024.6.3>

115. Карапетян, О. А., & Гбур, З. В. Роль публічного адміністрування в формуванні демократичного суспільства держави. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I214 (дата звернення 10.06.2024)
116. Карлін, М., Проць, Н. (2022). Проблеми та необхідність «зеленого фінансування» у повоєнний період відбудови економіки України. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. № 3. С. 29-36.
117. Карнаушенко, А. С. (2024). Розвиток ринку зелених облігацій у контексті глобальної стратегії сталого розвитку та переходу до циркулярної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (16). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-06-01>
118. Карнаушенко, А. С. (2024). Розвиток ринку зелених облігацій у контексті глобальної стратегії сталого розвитку та переходу до циркулярної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 16. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-06-01>
119. Карпець, Е. П., & Кілієвич, О. І. (2023). Інституціоналізація інноваційних кластерів в умовах цифрових трансформацій. У Р. М. Богачев, Е. П. Карпець, В. Д. Піхорович, А. Ю. Самарський, & М. І. Сторожик (Уклад.), *Піонер кібернетики академік В. М. Глушков: ідеї для майбутнього. До 100-річчя з дня народження В. М. Глушкова* (с. 65). Київ.
120. Качан, Я. В. (2024). Адаптивне управління в Україні в умовах війни: проблеми публічної служби. *Наукові інновації та передові технології*, 2(30), 136–144. <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/8989/9036> (дата звернення: 23.04.2024).
121. Кейнс, Дж. М. (2020). *Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей*.
122. Кизим М.О. (2000). Організація великомасштабних економіко-виробничих систем. Харків: Бізнес-Інформ.
123. Кизим, М. О., & Белікова, Н. В. (Ред.). (2023). *Теоретичні аспекти виходу України з «пастки відсталості»* (Монографія). Харків: ФОП Лібуркіна Л. М.
124. Київська школа економіки [KSE]. (2024, квітень). *Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року*. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

125. Київська школа економіки. (2024). Оцінка економічних збитків авіаційної галузі України внаслідок війни. Київ: KSE.
126. Київський міжнародний інститут соціології. (2024). Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=2>
127. Кириченко, Н. В., & Алещенко, Л. О. (2024). Управління соціально-етичним маркетингом в умовах воєнного та повоєнного періодів. *Інвестиції: практика та досвід*, (3). <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.3.86>
128. Кіндзерський, Я. (2022). Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*, (2), 101–117. <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>
129. Клименко, Н. Г. (2023). *Теорія стратегічного менеджменту: курс лекцій*. Київ.
130. Клюско, Л. А., & Підсонна, А. Г. (2012). Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрямки його вдосконалення. <http://fkd.org.ua/article%20/viewFile/28913/259172>
131. Кміть, В. М., & Савоцька, М. Я. (2018). Напрями вдосконалення системи оподаткування діяльності банківських установ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/16.pdf>
132. Ковальов, А. І., & Осадчий, М. Л. (2023). Реінжиніринг бізнес-процесів транспортних підприємств. *Науковий вісник*, (108).
133. Ковальський, А. (2023). Теоретичні аспекти формування стратегії сталого розвитку. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-90>
134. Коен, С., & Делонг, Б. (2023). *Американське економічне диво і Александер Гамільтон* (Р. Клочко, Пер.). Наш формат.
135. Козлова, В. М. (2024). Розвиток інноваційного підприємництва в інноваційних екосистемах. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*, (76), 66–74. <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/download/1535/1446/>
136. Колесник, М. В., Ярмолюк, О. Я., & Созинова, І. В. (2023). Ефективність управління бізнес-процесами в ринковому середовищі цифрової інфраструктури. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (4 (04)), 97–103.

137. Колодійчук, І. А., & Куртяк, М. Б. (2024). Соціально-економічні передумови переходу до зеленої економіки в регіонах України. *Регіональна економіка*, 112(2), 67-75. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-2-6>
138. Колот, А., & Грішнова, О. (Ред.). (2010). *Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія*. Київ: ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана».
139. Комеліна, О. В., & Логвиненко, Л. С. (2023). Роль інформаційно-комунікаційних технологій у відновленні інфраструктури України після війни (Doctoral dissertation, Національний університет "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка").
140. Конституція України : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р]. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ: *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р.
141. Кораблін, С. (2021). Ефективність державних інвестицій: міжнародний досвід та перспективи для України. *Фінанси України*, (9), 34–47. <https://nas.gov.ua>
142. Корнелюк, О. (2024). Зелене фінансування сталого розвитку регіонів в умовах війни та післявоєнного відновлення. Реінтеграція ветеранів у цивільне суспільство та перспективи відбудови України: зб. тез доповідей VII Міжнародної благодійної науково-практичної конференції. Луцьк. С. 32-37.
143. Коробка, С. В. (2024). Стратегія сталого розвитку в управлінні організацією. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (16). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-06>
144. Косар, Н., Мамчин, М., & Баран, А. (2022). Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*, (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-68>
145. Костецька, Н. І. (2020). Стратегічне планування діяльності підприємств: теоретичні аспекти. *Інноваційна економіка*, 65-71. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40541/1/676-1424-1-SM.pdf>
146. Кравченко, М. О., & Прудкий, В. В. (2020). Модель аналізу сталого розвитку підприємства з урахуванням ризику. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*, 291-305. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216368>

147. Крайник, О., & Федорчак, О. (2022). Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3558>
148. Криворучко, О. М. (2009). Мотивація трудової діяльності персоналу в умовах економічної кризи. *Актуальні проблеми економіки*, (4(94)), 98–105.
149. Кримінальний кодекс України. (2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
150. Кузнєцова, М. (2023). Використання бізнесом практики відкритих інновацій в умовах розвитку економіки знань. *Економіка та суспільство*, (47). <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2089/2017>
151. Куліш, Д. (2024). Застосування технології блокчейну в ланцюзі поставок в процесі формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Modeling the Development of the Economic Systems*, (1), 22–32. [https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-3\(1\)](https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-3(1))
152. Куркін Н.В. (2004). Управління економічною безпекою розвитком підприємства: монографія. Донецьк: АРТ-ПРЕС.
153. Лабораторія законодавчих ініціатив [ЛЗІ]. (2023, 23 серпня). *Нове дослідження про досвід та потреби відновлення деокупованих громад України*. <https://parlament.org.ua/news/nove-doslidzhennya-pro-dosvid-ta-potreby-vidnovlennya-deokupovanyh-gromad-ukrayiny/>
154. Лебедєв, І. В. (2014). *Корпоративна соціальна відповідальність у контексті впровадження концепції гідної праці: Наукова монографія*. Одеса: Типографія «Атлант» ВОЇ СЦІУ.
155. Левченко, Я. С., & Шершенюк, О. М. (2018). Фактори впливу на інвестиційну привабливість підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 6(17), 231–237. https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/43.pdf
156. Легкоступ, І., & Саїнчук, Н. (2023). Сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні: вітчизняний та міжнародний аспекти. *Економіка та суспільство*, (46). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2075/2003>
157. Лендел, О. М. (2016). Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. *Ефективна економіка*, 9. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5156>
158. Литвин, О. В. (2019). Вдосконалення методики комплексного оцінювання та моніторингу ефективності інвестиційної політики держави. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*, (51).

159. Логвін, В. М. (2006). Розвиток поняття стратегії соціально-економічного розвитку організації. *Управління розвитком*, (4), 80–82.
160. Лойко, В. В., & Александров, Б. В. (2023). Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1(11), 228. <http://doi.org/10.32750/2023-0119>
161. Локтіонова Ю.А. (2013). Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства. Соціально-економічні явища та процеси, 3(49), 93-99.
162. Лубенська, Н., Дятел, О., Єрмаков, В. (2023). Реструктуризація шахт Донбасу в умовах військових дій. Challenges and threats to critical infrastructure. Collective monograph – NGO Institute for Cyberspace Research (Detroit, Michigan, USA), 2023. С. 347-350.
163. Лутковська, С. М., & Лебідь, О. В. (2024). Еколого-економічні умови активізації інвестиційної діяльності АПК України. *Інвестиції: практика та досвід*, (16), 78–87. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.16.78>
164. Луців, Б., Майорова, Т., & Луців, П. (2023). “Зелені фінанси” в парадигмі сталого інвестиційного розвитку економіки України. *Світ фінансів*, (3(76)), 64–76.
165. Мазуркевич, І. (2023). Дослідження методичних підходів оцінки інвестиційної привабливості підприємств агропромислового комплексу. *Економіка та суспільство*, 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-87>
166. Мануйлович, Ю. М. (2024). Післявоєнне відновлення економіки України: виклики та перспективи (Doctoral dissertation, Сумський державний університет).
167. Мартиненко, М. М., & Ігнат'єва, І. А. (2006). *Стратегічний менеджмент* [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Каравела.
168. Мартишук, А. (2023). Основні фактори, які впливають на інвестиційну привабливість України. URL: https://psm7.com/uk/investicii/osnovnye-factory-kotorye-vliyayut-na-investicionnuyu-privlekatelnost-ukrainy.html?utm_source=chatgpt.com
169. Мархонос, С. М., & Турло, Н. П. (2012). Туристична сфера як фактор підвищення інвестиційної привабливості регіону. *Економіка. Управління. Інновації*, (1), 7.
170. Марченко, Л. (2021). Сталий туризм як фактор відновлення соціально-економічної стабільності в умовах постконфліктних територій. *Український журнал туризму*, 18(4), 112–127.
171. Марченков, М. В., & Бусол, Л. В. (2024). Шляхи впровадження новітніх технологій для забезпечення простежуваності у харчовому ланцюзі та управління

- кризовими ситуаціями. У *Продовольчі системи України: повоєнне відновлення та забезпечення сталого розвитку: матеріали Міжнародного науково-практичного форуму, 15–16 травня 2024 р.* (с. 58–59). Харків: Держ. біотехнологічний ун-т. <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/conf-15-16-05-24-mater-conf.pdf>
172. Масик-Бєсова, М. З. (2024). Інституційна стійкість органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 1, 122–126. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/21> (дата звернення: 23.04.2024).
173. Мединська, Т. В. (2010). *Податкове стимулювання інвестиційної діяльності в Україні* [Автореф. дис. канд. екон. наук].
174. Мельник, Л., Карінцева, О., Калініченко, Л., Харченко, М., & Лебідь, М. (2024). Економічні засади цифрової трансформації підприємств України. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 4(13), 19–25. <https://doi.org/10.32782/dees.13-3>
175. Мельникова, К. В., & Мохненко, А. С. (2021). Особливості корпоративної культури на ІТ-підприємствах в сучасних умовах ведення бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*, 42, 45-49. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-42-7>
176. Мельникова, М., & Градобоева, Є. (2020). Відновлення господарювання в сфері життєдіяльності міста на постконфліктній території. *Економіка та суспільство*, (22). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-39>
177. Метінвест. (2023). Військовий вплив на металургійну галузь України: втрати та перспективи відновлення. Київ: Група Метінвест.
178. Миколаївська обласна військова адміністрація. (2022). *Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2023 рік. Затверджено розпорядженням начальника Миколаївської обласної військової адміністрації від 07.11.2022 № 399-р.* https://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1674575933.pdf
179. Миколаївська обласна військова адміністрація. (2025). *Економіка.* <https://www.mk.gov.ua/ua/economy/>
180. Михальська, В. В. (2018). Постконфліктні управлінські практики в економічній політиці. *Політичне життя*, (2), 55-60. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.2.9>

181. Михальчук, В. М., Коломієць, А. В., & Гбур, З. В. (2020). Медико-соціальне обґрунтування логістики в управлінні комунальним неприбутковим підприємством. <https://core.ac.uk/download/pdf/328038267.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
182. Мищенко, А. П. (2003). *Стратегическое управление: Учебное пособие*. Днепропетровск: Издательство ДУЭП.
183. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2024). Динаміка врожайності та експорту зернових культур в Україні у 2022–2024 роках. Отримано з <https://minagro.gov.ua>
184. Міністерство економіки України. (2023). Оцінка результатів урядової програми релокації підприємств у 2022–2023 роках. Київ: Міністерство економіки України.
185. Міністерство економіки України. (2024). Стратегія підтримки бізнесу в умовах війни. Київ: Державне видавництво.
186. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. (2024). *Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією. Наказ від 22.12.2022 № 309 (зі змінами станом на 30.10.2024)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text>
187. Міністерство фінансів України. (2016–2023). *Номінальний ВВП України*. <https://index.minfin.com.ua/>
188. Міністерство фінансів України. (2017–2023). *Державний веб-портал бюджету для громадян*. <https://openbudget.gov.ua/>
189. Міністерство фінансів України. (2024). *Базовий індекс інфляції в Україні 2024*. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/>
190. Міністерство фінансів України. (2025). Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 31.12.2024). <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
191. Міністерство фінансів України. (n.d.). *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. <https://mof.gov.ua/uk/borgova-politika>
192. Мінрегіон України. (2012). *Про затвердження порядків розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення: Наказ № 630 від 14.12.2012*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0097-13#Text>
193. Мірошніченко, В. В., & Тьорло, В. О. (2018). Проблеми становлення «зеленої» економіки в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*, 3(1), 83–

88. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f11c654-cdb5-49af-a80b-5b86618027f6/content>
194. Мішина, Д. В. (2020). Взаємозв'язок інвестицій та економічного зростання: ретроспективний аналіз. *Економіка та підприємництво*, 7(36).
195. Могілат, І. М., & Нижник, О. М. (2023). Методичні рекомендації зі здійснення моніторингу і оцінки реалізації планувальних документів із відновлення та розвитку територіальних громад. *Програма розвитку ООН в Україні*. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-03/M%26E_methodological_recommendations_%28model%29_web.pdf?utm_source
196. Мокрий, В., Пастернак, О., Гомзяк, О., Лішук, Д. (2024). Інформаційні технології моніторингу впливу війни на окуповані і деокуповані природоохоронні території. Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти: зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, м. Київ, МДУ. С. 71–73.
197. Мороз, С., & Левченко, С. (2023). Логістична галузь України: економічне значення галузі, втрати та перспективи розвитку в умовах війни. *Development Service Industry Management*, (3), 75–82.
198. Мохненко, А. С. (2024). Стратегія соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації. В *Фінансово-облікова політика України в умовах європейської інтеграції: нові можливості та перспективи* (с. 300-316). Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С.
199. Мохненко, А. С., & Антонов, Р. А. (2025). Характеристика основних факторів конкурентоспроможності підприємств ІТ сфери в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 17. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-04-07>
200. Мочерний, С. В. (1995). *Економічний словник-довідник* (С. В. Мочерний, ред.). Київ: Феміна.
201. Музильов, Д. О., Медведєв, Є. П., & Павленко, О. В. (2024). Оцінка ризиків в первинних ланцюгах постачання сільськогосподарської продукції за допомогою нечіткої логіки. У *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Напрями розвитку технологічних систем і логістики в АПВ»* (с. 87–89). Харків: ДБТУ. <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/conf-23-05-24-tezy.pdf>

202. Мунтіян В.І. (2013). Інтеграція та безпека України. Проблеми сучасної економіки, (46), 80-85.
203. Мушеник, І., & Чорнобай, Л. (2024). Аналіз впливу війни на міжнародні транспортні перевезення в Україні. *Наука і техніка сьогодні*, (4 (32)).
204. Наказ «Про затвердження Положення про дуальну форму професійної (професійно-технічної) освіти» № 1551 від 12 грудня 2019 року. (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text>
205. Налутка, П., Завербний, А. (2023). Напрямки зміцнення фінансової системи України в умовах війни шляхом впровадження інструментів репутаційного менеджменту. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матер. 5-ої Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. С. 105-109.
206. Наумов, О. Б., Мохненко, А. С., & Чмут, О. О. (2023). Модель організаційно-економічного механізму логістичної системи підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*, 48, 19-24. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-48-3>
207. Національний банк України. (2024). Ділові очікування підприємств України. II квартал 2024 року. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2024-Q2.pdf?v=7
208. Національний банк України. (2024). Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2024-roku>
209. Національний банк України. (2025). Інфляційний звіт. Січень 2025. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q1.pdf?v=11
210. Національний інститут стратегічних досліджень [НІСД]. (2023). Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року. Аналітична доповідь. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ad_deokupov_teritor_06122023.pdf
211. Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. <https://niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>
212. Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC UKRAINE. (2024). <https://enic.in.ua/index.php/ua/systema-osvity/profesijno-tehnichna-osvita>
213. Небрат, В. В., & Корніяка, О. В. (2022). Особливості механізмів капіталоутворення та інвестування в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах

- війни та післявоєнного відновлення. *Грааль науки*, (16), 31–34.
<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.001>
214. Небрат, В. В., Супрун, Н. А., та ін. (2024). *Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід: колективна монографія*. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К. 416 с.
215. Нехаєнко, О. В. (2021). Бар'єр культурний. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Бар'єр культурний](https://vue.gov.ua/Бар'єр_культурний)
216. Ничкало, Н. Г. (2022). Людський капітал у мирний час і в добу російської агресії проти України. *Професійна освіта*, 4(97), 2–4. <https://lib.iitta.gov.ua/734223/>
217. НКЦПФР. (2021). *Про схвалення Рекомендацій щодо реалізації або фінансуванню проєктів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій: Рішення № 493 від 07.07.2021*. <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12423398>
218. Новікова, О. Ф., Амоша, О. І., Антонюк, В. П., та ін. (2012). *Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти* (монографія). Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості.
219. Носань, Н. С., Якименко, Т. В., & Панченко, Р. В. (2023). Стратегічне планування діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-16>
220. Олексів, І. Б., & Дрібнюк, А. М. (2023). Аналіз сучасних інструментів інвестування у відновлювану енергетику України. *Менеджмент і підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*, 5(2), 315–325. <https://doi.org/10.23939/smeu2023.02.315>
221. ООН. (2023). Використання цифрових технологій у відновленні економіки України. Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй.
222. Орлів, М. (2022). Впровадження моделі збалансованої системи показників в органах місцевого самоврядування. *Вісник ХНУ*, 4, 105–110. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-16> (дата звернення: 23.04.2024).
223. Орлова, Н. С., & Максимова, Т. В. (2019). Формування інвестиційної політики країни в умовах сталого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*, (24).
224. Осадчий, М. (2024). Сучасні інституціональні особливості розвитку водного транспорту України. *Економіка та суспільство*, (67).
225. Осадчий, М. Л. (2024). Взаємозв'язок інституційно-економічних компонентів з економічними процесами. *Причорноморські економічні студії*, (89), 210–216. <https://doi.org/10.32782/bses.89-37>

226. Осадчий, М. Л. (2024). Інституційно-економічні механізми розвитку інфраструктури господарювання морських портів України. *Ефективна економіка*, (11). <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.104>
227. Осадчий, М. Л. (2024). Організаційно-економічні механізми вдосконалення бізнес-процесів у контексті розвитку інфраструктури господарювання. *JEL AZ*, (102).
228. Осадчий, М. Л. (2024). Пріоритети стратегічного розвитку транспортно-інфраструктурних підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, (7–8), 166–174.
229. Осьмак, Д. І., & Кушал, І. М. (2023). Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної діяльності підприємств. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, (4), 36–40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-36-40>
230. Павліха, Н. В., Цимбалюк, І. О., Хомюк, Н. Л., Войчук, М. В., Савчук, А. Ю., Коломечюк, В. В., & Цимбалюк, С. М. (2022). *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія*. Луцьк: Вежа-Друк. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22187/1/Bezpeka_stal_rozv.pdf
231. Паньків, Н., & Чернишова, А. (2023). Проблеми та перспективи відновлення України під час та після завершення російсько-української війни. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 314(1), 67–79.
232. Петренко, В. С., Карнаушенко, А. С., & Мельникова, К. В. (2023). Соціальні стандарти ЄС та їх вплив на українську економіку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 10. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-02-03>
233. Петренко, О. (2020). Сталий розвиток та його вплив на відновлення економіки постконфліктних регіонів. *Туризм і соціально-економічний розвиток*, 12(1), 72–85.
234. Петров, П. Ю. (2007). Модель формування соціальної політики. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, (7), 139–143.
235. Петров, С. (2022). *Відбудова транспортної інфраструктури: виклики та перспективи*. Львів: Інститут регіональних досліджень.

236. Петрова, І. Л., & Близнюк, В. В. (Ред.). (2016). *Розвиток соціально-трудової сфери України: теорія, практика, перспективи* (Колективна монографія). Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».
237. Петролюк, Ю. С., & Гребенюк, Н. В. (2024). Сталий розвиток як стратегічна перевага для підприємства. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-148>
238. Петруненко, Я. В. (2024). Соціально-економічні чинники відновлення України після перемоги. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 35(3), 68–75.
239. Піголенко, І. В., & Кукса, К. М. (2023). План Маршалла як приклад успішної післявоєнної реконструкції та відбудови Європи.
240. Пилипенко А.А., Пилипенко С.М. (2011). Стратегічний аспект організації обліково-аналітичної підтримки антикризового управління. Актуальні проблеми економіки, 4, 234-241.
241. Пігуль, О. В., & Сьомушкін, В. О. (2023). Інтеграція понять сталого розвитку і управління проєктами в сучасні моделі житлового будівництва. *Економіка та суспільство*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-64>
242. Пізняк, Т., & Пізняк, Д. (2023). Інноваційні технології та їх вплив на економіку України на сучасному етапі. *Věda a perspektivy*, (3), 94–110.
243. Плахотнюк, Р. (2024). Забезпечення стійкості критичної інфраструктури в Україні в умовах сучасних викликів. *Економічний простір*, (195), 47–54.
244. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>
245. Полчанов, А. Ю. (2018). *Розвиток фінансового потенціалу держави в системі постконфліктного відновлення: монографія*. Житомир: ЖДТУ. 464 с.
246. Попов О.Є., Котов А.М., Зайцева Т.Г. (2009). Розподіл і реалізація корпоративного контролю при формуванні капіталу акціонерного товариства: монографія. Харків: ВД "Інжек".
247. Попова, Н. В., & Шинкаренко, В. Г. (2016). Розвиток персоналу в умовах адаптації підприємств до VUCA-світу. *Економічний часопис XXI*, (156(1–2)), 88–91.
248. Потетюєва, М. В. (2022, August). Роль залізничного транспорту в умовах війни. In *The 14th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects"* (August 25–27, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 487 p. (p. 451).

249. Правовий режим воєнного стану. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення 22.11.2024)
250. Примостка, Л. О. (2018). Глобалізація фінансового ринку: сутність, форми прояву, наслідки. *Фінанси, облік і аудит*, (18), 56–70.
251. Присяжнюк, П. В. (2022). Механізми управління: сутність, види, складові. <http://www.dy.nayka.com.ua> (дата звернення 22.11.2024)
252. Прищак, М. Д., & Лесько, О. Й. (2023). Конфлікти в ділових відносинах. *Етика та психологія ділових відносин: вид. 2-ге*. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/12lesko_etika_ta_psihologiya_dilovih_vidnosin/p7.html?utm_source
253. Про введення воєнного стану в Україні: Указ від 24 лютого 2022 року № 64/2022. *Офіційний вісник Президента України*, 2022, № 6.
254. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015, № 13, ст. 91.
255. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1997, № 24, ст. 170.
256. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1997, № 24, ст. 170.
257. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1647-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2000, № 28, ст. 224.
258. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
259. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
260. Прокопчук, Л. О. (2004). *Стратегический менеджмент: учебник для вузов*. Санкт-Петербург: Изд-во Михайлова В. А.
261. Проскура, К. П. (2022). Особливості оподаткування банківських установ у 2022 році. *Економічний аналіз*.
262. Пухальська, Я. П. (2023). Відновлення та регіональний розвиток України після війни з росією. *Актуальні проблеми економіки*, 7(265), 88–98.
263. Пшибельський, В. (2023, Мау). Виклики розвитку паливно-енергетичної сфери в умовах війни. In *Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС*. Луцьк: Вежа-Друк.

264. Пшик, Б. І., & Печенко, О. О. (2014). Актуальні проблеми розвитку банківської інвестиційної діяльності в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, (2).
265. Рагуліна, Н. В. (2017). Інвестиційний клімат та методи покращення інвестиційного потенціалу на пост-конфліктних територіях України. *Ефективна економіка*, 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6005>
266. Разумова, Г. В., & Курносова, О. І. (2024). Напрями та завдання державної політики щодо безпеки інвестиційної діяльності. *Вісник ПДТУ. Серія: Економічні науки*, 1(39), 9–18. [https://doi.org/10.31498/2225-6725.1\(39\).2024.310191](https://doi.org/10.31498/2225-6725.1(39).2024.310191)
267. Разумова, Г. В., & Курносова, О. І. (2024). Управління ризиками інвестиційної діяльності в умовах цифрової трансформації. *Бізнес Інформ*, 3, 96–101. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-96-101>
268. Реверчук, С. К. (2010). *Податкове регулювання банківської діяльності: монографія*. Київ: Алерта; Львів: Тріада плюс.
269. Розвиток професійно-технічної освіти регіону на засадах публічно-приватного партнерства: електронне наукове видання / наук. ред. Сторонянська І. З., Васильців Т. Г. (2022). Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». <https://ird.gov.ua/irdp/p20220031.pdf>
270. Розпорядження «Про затвердження Концепції підготовки фахівців за дуальною формою навчання» № 660-р. від 19 вересня 2018 року. (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>
271. Романова, А. А. (2018). Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern Economics*, 9. [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)
272. Рудаченко, О. О., Коненко, В. В., & Тараруєв, Ю. О. (2024). Цифрова трансформація як фактор формування потенціалу територіальних громад. *Ефективна економіка*, 2. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3068>
273. Руцишин, Н. М. (2014). Фінансові ресурси банків та особливості їх формування в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління»*, (30).
274. Рябець, К. (2023). Комплекс пропозицій щодо оптимізації публічного управління в галузі захисту довкілля та природних ресурсів. Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика:

- зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Київ, КУБГ. С. 242-245.
275. Савін, С. Ю. (2011). Адаптація мотиваційної політики підприємств легкої промисловості до сучасних соціально-економічних реалій. *Вісник ХНУ*, (3), Т.1 (176), 42–45.
276. Савіна, Г. Г. (2004). *Методологія та практика формування соціально-економічної політики на підприємствах легкої промисловості: Монографія*. Херсон: Херсонський державний технічний університет.
277. Савіна, Г. Г. (2012). Економічний успіх – принципово нова оцінка господарської діяльності. У Г. Г. Савіна (Ред.), *Узгодження економічного зростання та соціального розвитку: монографія* (С. 125–128). Херсон: ХНТУ, ПП Вишемирський В. С.
278. Савченко, В., Кононенко, Л., & Карнаушенко, А. (2023). Циркулярна економіка в умовах формування суспільства 5.0. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 16, 166-174. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.22>
279. Савчина, М. В. (2021). *Правове регулювання економічної системи: інституції, правила, процедури: монографія*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика».
280. Салига К.С., Гуцалюк О.М. (2018). Ресурсно-компетентнісна парадигма організації управління корпоративними інтеграційними процесами акціонерних товариств. *Бізнес Інформ*, 10, 369-376.
281. Саліхова, О. Б., & Крехівський, О. В. (2022). Держава у повоєнній розбудові індустрії та відновленні економіки: історичні паралелі та рекомендації для України. *Економіка та прогнозування*, (4), 7–42. <https://doi.org/10.15407/eip2022.04.007>
282. Самуельсон, П. А., & Нордгауз, В. Д. (2019). *Макроекономіка* (С. Панчишин, наук. ред.). Основи.
283. Світовий банк. (2023). Відновлення економіки після конфлікту: уроки для України. Вашингтон: Світовий банк.
284. Світовий банк. (2023). Економічний розвиток України: виклики та перспективи. Вашингтон: Світовий банк.
285. Сенищ, П. М. (2016). Податкове стимулювання розвитку банківської діяльності в забезпеченні економічного зростання. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, (4).
286. Сербина, О. Г. (2012). Суть та структура податкового механізму регулювання банківської діяльності. *Науковий вісник НЛТУ України*, (18.3).

287. Сидоренко, М. (2024). Підтримка малого та середнього бізнесу в умовах кризи. Харків: Видавництво економічних досліджень.
288. Сидоров, Д. (2025). Піднятися з руїн. Як війна вдарила по економіці України та скільки втратив бізнес. *РБК-Україна*. <https://www.rbc.ua/rus/news/pidnyatisya-ruyin-k-viyna-vdarila-ekonomitsi-173747275...>
289. Сидорук, Є. (2016). Стратегічне планування розвитку великого підприємства. *Економіка і суспільство*, (4), 319–326. https://economyandsociety.in.ua/journals/4_ukr/52.pdf
290. Сиченко, В. В., & Лукашук, М. В. (2022). Трансформація державного управління в умовах глобальних та євроінтеграційних вимірах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 5, 89–94. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/14> (дата звернення: 23.04.2024).
291. Собкевич, О. (2023, 14 листопада). Перспективи модернізаційних зрушень у промисловості України в процесі євроінтеграції. *Національний інститут стратегічних досліджень*. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektyvy-modernizatsiynykh-zrushen-u-promyslovosti-ukrayiny-v-protsehi>
292. Сорока, О. В. (2014). Соціальна стратегія організації: сутність та необхідність розробки. У *Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України: Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 7 березня 2014) (С. 179–182).
293. Ставицький, А., Харламова, Г., & Шпирко, В. (2020). Вплив політичних та технологічних факторів на прямі іноземні інвестиції: порівняльний економіко-математичний аналіз України та країн світу. *Економічний вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, (41), 75–89. <https://econom.bulletin.knu.ua/article/view/1216>
294. Стадник, В. В., & Мукомела-Михалець, В. О. (2017). Нематеріальні ресурси в реалізації стратегії розвитку промислових корпорацій. *Бізнес Інформ*, (4), 341–363.
295. Статистика фінансового сектору. (2016–2024). Офіційний веб-портал НБУ. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
296. Степаненко, В. І. (2024). Інклюзивний розвиток громад в Україні під час війни та перспективи повоєнного відновлення: соціальний аспект. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, (1), 56–62. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-1-56-62>

297. Стечик, Я. (2024). Роль цифрових технологій у процесах відбудови в постконфліктний період. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 3(39), 39–49. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-39-49](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-39-49)
298. Страшинська, Л. В. (2008). *Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія* (Б. М. Данилишин, ред.). К.: Профі.
299. Стрельбицька, Л. М., & Стрельбицький, М. П. (2023). Міжнародно-правове регулювання забезпечення енергетичної та ядерної безпеки України в умовах війни. *Інформація і право*, (1 (44)), 177–189.
300. Струк, Н. (2023). Особливості забезпечення економічної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-05-01>
301. Сухоруков, А. М., & Ляшок, Н. Ю. (2010). Аналіз відомих моделей управління персоналом підприємства. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*, 95–98.
302. Талавиця, О. М. (2016). Аспекти розробки економічної стратегії розвитку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*, 1(47), т. 2, 335–339.
303. Тапскотт, Д., & Вільямс, Э. Д. (2009). *Викиномика. Как массовое сотрудничество изменяет все*. К.: Наука.
304. Тарасюк, А., & Мешкова-Кравченко, Н. (2020). Досвід розвитку та оптимізація моделі територіальних громад в Україні. *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, 44–47. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-60-07>
305. Татомир, І. Л., & Квасній, Л. Г. (2022). *Поведінкова економіка: від теорії до практики: міждисциплінарний навчальний посібник*. Трускавець: ПОСВІТ.
306. Тверезовська, О., & Гриценко, Л. (2022). Роль зеленого проектного фінансування в економічному розвитку України. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6(47), 124–138. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3933>
307. Тимченко, В. (2020). Вплив сталого розвитку на відновлення інфраструктури та економічної стабільності в постконфліктних регіонах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 30(6), 48–56.

308. Тихий, В. (2016). Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2. (85). С. 31-46.
309. Тіверіадська, Л. В., & Якименко, А. М. (2015). Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір*, 93, 175–188.
310. Ткаченко, А. М., & Морщенко, Т. С. (2008). *Стратегічне удосконалення управління персоналом* (Монографія). Запоріжжя.
311. Ткаченко, О. І. (2024). Роль малого та середнього бізнесу у повоєнному відновленні підприємництва в Україні в умовах цифровізації. *Наукові інновації та передові технології*, 6(34). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-991-1001](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-991-1001)
312. Томпсон, А. А., & Стрикленд, А. Дж. (2005). *Стратегический менеджмент. Ситуации для анализа* (924 с.). М.: Вильямс.
313. Томпсон, А., & Стрикленд, Дж. (1998). *Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации*. М.: Юнити.
314. Томчук, О. (2023). Вища освіта як середовище формування людського потенціалу територій. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 320(4), 12–18. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-2>
315. Тотева, Е. (2022). *Зелена таксономія в Україні*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/UNDP-UA-green-taxonomy-report-UKR.pdf>
316. Трушкіна, Н., & Жукова, І. (2024). Економічне забезпечення організації і функціонування критичної інфраструктури. *Успіхи і досягнення у науці*, (1 (1)).
317. Турецький статистичний інститут. (2024). Роль переробної промисловості у ВВП Туреччини. Анкара: TurkStat.
318. Тяхтенко, Н. А. (2018). *Соціальні стратегії активізації трудової діяльності переробних підприємств: методологія та практика формування та оцінювання* (320 с.). http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
319. Тяхтенко, Н. А. (2024). Обґрунтування впливу соціокультурних чинників на бізнес-середовище та професійну систему менеджменту. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*, 23(1(56)), 142–158. [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2024.1\(56\).309068](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2024.1(56).309068)
320. Тяхтенко, Н. А., & Гарафонова, О. І. (2022). Ефективне лідерство як управлінський чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства у сучасному ринковому середовищі. *Вісник Одеського національного університету*

- імені Іллі Мечникова. Серія: Економіка, 27(4(94)), 28–34.
<https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-94-6>
321. Українська асоціація інвесторів. (2024). Перспективні напрямки інвестицій в Україні: технології, енергетика та переробна промисловість. Київ: УАІ.
322. Український союз промисловців і підприємців. (2023). Вплив війни на промисловий сектор України. Київ: УСПП.
323. Укрметалургпром. (2024). Стан виробництва сталі, чавуну та металопрокату в Україні у 2024 році. Київ: Асоціація підприємств металургійної галузі.
324. Уманець, І., Коржов, Є. (2024). Гідролого-геологічні проблеми знищення екосистеми каховського водосховища. Сучасний стан водних екосистем Півдня України та методи їх відновлення у повоєнний період: зб. наук. праць. Київ, ТОВ «Франко Пак». С. 9-15.
325. Уоллес Р.Л. (2005). Стратегічні альянси у бізнесі. Технологія побудови довгострокових партнерських відносин та створення спільних підприємств. Пер. з англ. Добра книга.
326. Управління медичним закладом в процесі реформи: що необхідно і чого не слід робити. <https://www.umj.com.ua/article/127584> (дата звернення 10.06.2024)
327. Фадєєва, І., Тарас, Т. (2024). «Зелене» фінансування як інструмент відновлення економіки України на засадах сталого розвитку. Сталій розвиток складних соціально-економічних систем в умовах сучасних змін та викликів: Збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, ІФНТУНГС. С. 203-206.
328. Феденко, В. (2024). Оцінка ефективності інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах. *Актуальні питання у сучасній науці*, (7(25)). <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/13029/13091>
329. Федчик, О. В. (2020). Досвід Японії та Південної Кореї у відбудові економіки після Другої світової війни. *Студентський вісник НУВГП*, (2), 18.
330. Федько, І. (2024). Внесок малого і середнього бізнесу в ключові компоненти соціально-економічного розвитку України. *Економіка та суспільство*, (67).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-176>
331. ФРН у 2024 році інвестує 57,6 млрд євро у технології зеленої енергетики. (2024). *Журнал Корреспондент*. Retrieved from <https://ua.korrespondent.net/world/4613974-frn-u-2024-rotsi-investuie-576-mlrd-yevro-u-tekhnohii-zelenoi-enerhetyky>

332. Фут Н., Хенслі Д., Моррісон Р., Лендсберг М. (2003). Роль корпоративного центру. URL: <https://www.mckinsey.com/>
333. Хаустова, О. О. (2016). Психосоціальна реабілітація: проблеми і шляхи вирішення. *НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія*, 2(76), 25–29.
334. Хвесик, М. А. (Ред.). (2013). *Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України*. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України. https://ecos.kiev.ua/share/upload/reports/Naukovi_osnovy_stalogo_rozvytku_2013_1.pdf
335. Херсонська обласна державна адміністрація. (2022). *Підсумки роботи промислового комплексу Херсонської області за 2021 рік*. <https://khoda.gov.ua/p%D1%96dsumki-roboti-promislovogo-kompleksu-hersonsko%D1%97-oblast%D1%96-za-2021-r%D1%96k>
336. Цілі сталого розвитку на період з 2020 по 2030 роки затверджені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2020 року. <http://www.un.org.ua/ua/tsilirozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
337. Чала, В. С. (2022). Глобальні тренди розвитку зеленого облігаційного фінансування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (41), 124–131. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-41-23>
338. Чернецька, Ю. А. (2010). Управління левериджом для стійкого розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*, (38), 372–377.
339. Чернявський, А. Д., & Філіппов, М. І. (2011). *Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб.* К.: ДП «Вид. дім «Персонал».
340. Чмут, О. О., & Мохненко, А. С. (2023). Маркетинг як інструмент ефективного функціонування логістичної системи підприємства. В *Маркетинг у підприємництві, біржовій діяльності та торгівлі в smart-суспільстві: управлінський, інноваційний та методичний виміри* (с. 136–160). Львів: науковий редактор І. В. Перезовова.
341. Чорна, М. В., & Глухова, С. В. (2020). *Формування ефективної інвестиційної політики підприємства* [Монографія]. ФОП Шейніна О. В.
342. Чугунов, І., Канєва, Т., & Любчак, І. (2023). Фінансові інструменти реалізації Європейського зеленого курсу в Україні. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-141>
343. Шаблієнко, А. (2023). *Розвиток приватного інвестування в Україні*. <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/f540ddf9-3aea-4d55-8271-b6122cfdad10/download>

344. Шаров, О. (2020). Державні інвестиції у фінансову систему України: проблеми та перспективи. *Фінансові дослідження*, (7), 12–26. <https://nas.gov.ua>
345. Шашина, М. В., Солосіч, О. С., Місяйло, О. В., & Очеретяна, О. В. (2021). Аналіз стратегій регіонального розвитку в контексті імплементації засадничих положень концепції смарт-спеціалізації у національну політику розвитку регіонів. *Ефективна економіка*, (5). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.71>
346. Шевченко, А. В. (2023). Напрями та завдання промислової політики України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Проблеми економіки*, 3(57), 128–133. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-128-133>
347. Шершньова, З. Є. (2004). *Стратегічне управління: Підручник* (2-ге вид., перероб. і доп.). К.: КНЕУ.
348. Шинкарук, Л. (2019). Інвестиційна політика держави: виклики та напрями розвитку. *Актуальні проблеми економіки*, (11), 89–102. <https://nubip.edu.ua>
349. Шкрабак, І. В. (2020). Аспекти відновлення економіки постконфліктних територій. *Ефективна економіка*, 10. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.10.8>
350. Шкрабак, І. В. (2020). Аспекти відновлення економіки постконфліктних територій. *Ефективна економіка*, (10). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8278> (дата звернення: 22.01.2025). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.10.8>
351. Шолудько, О., Грицина, О., & Рубай, О. (2024). Теоретичні основи застосування інструментів зеленого фінансування. *Аграрна Економіка*, 17(1), 36–46.
352. Шпатакова, О., Іваненко, Р., & Погребиський, І. (2022, June). Перспективи відновлення критичної інфраструктури на деокупованих територіях України. *Економіка та суспільство*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-5>
353. Штулер, І. Ю., & Сержанов, В. В. (2017). Державна політика залучення інвестицій у стратегії розвитку національних економік. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 16(2).
354. Шульгіна, Л. М., & Юхименко, В. В. (2011). Сучасні концепції стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), т. 2, 79–84. <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>
355. Шумпетер, Й. А. (2011). *Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту та економічного циклу* (В. Старк, пер.). Київ: Києво-Могилянська академія.

356. Щепаняк, А., Базака, Р. (2024). Катастрофа Каховської гідроелектростанції: аналіз екологічних і соціально-економічних наслідків та особливості післявоєнного відновлення регіону. Наукові здобутки студентської та учнівської молоді з реалізації Плану відновлення України: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, РВВ НУБіП України, 2024. С. 45-47.
357. Щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків. (2023). Головне управління ДПС у Чернівецькій області. <https://cv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/740861.html>
358. Якимова, Н. (2020). Когнітивні упередження та їх вплив на поведінкові моделі суб'єктів ринку праці. *Галицький економічний вісник*, 63(2), 118–125. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.02.118
359. Яськов, Є. (2024). Державне регулювання інвестиційної діяльності в новітніх економічних умовах. *Via Economica*, (5), 121–129. <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/viaeconomica/article/download/197/181>
360. Яценко, Г. (2021). Вплив пандемії COVID-19 на інвестиції в науку, технології та інновації: глобальні тенденції та ситуація в Україні. *Національна академія наук України*. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7791>
361. Aggity. (2024). *Business Process Management (BPM): definition and benefits*. <https://www.aggity.com/en/blog-en/business-process-management-bpm-definition-and-benefits/>
362. Akerlof, G. A., & Shiller, R. J. (2015). *Phishing for phools: The economics of manipulation and deception*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400873265>
363. Ansoff, H. I. (1965). *Corporate strategy: An analytic approach to business policy for growth and expansion*. McGraw-Hill.
364. Bakker, E., & Tolkach, D. (2020). Social sustainability in tourism: Enhancing local communities through inclusive projects. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(3), 315–332. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1744351>
365. Bayer AG. (2024). Інвестиції в аграрний сектор України: розширення виробництва насіння кукурудзи в Почуйках. Отримано з <https://www.bayer.com>
366. BBC News. (2022). *China and Taiwan: A really simple guide*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-59900139>
367. Bedianashvili, G. (2024). Global sustainable competitiveness in the context of economic security. У *Тенденції та перспективи розвитку менеджменту в умовах*

- глобальних викликів: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (30 травня 2024 р., м. Херсон – Кропивницький) (с. 123–124). Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С.
<https://www.researchgate.net/publication/382660713>
368. Bernanke, B. (2021). *Financial crises and the role of government intervention in banking systems*. The Brookings Institution.
369. Bhaskar, H. L. (2021). Green finance: A new frontier in sustainability. *Journal of Management and Sustainability*, 11(2), 14–22. <https://doi.org/10.5539/jms.v11n2p14>
370. Bhaskaran, R. K., Ting, I. W. K., Sukumaran, S. K., & Sumod, S. D. (2020). Environmental, social and governance initiatives and wealth creation for firms: An empirical examination. *Managerial and Decision Economics*, 41(5), 710–729. <https://doi.org/10.1002/mde.3131>
371. Blanchard, R. (2021). *Economic models of government investment: The impact on national economic development and infrastructure*. Harvard University Press.
372. Bohdanov, I., & Suchikova, Y. (2024). Navigating the labyrinth of youth return to deoccupied territories in Ukraine: Stakeholders, strategies, and ethical imperatives. *World Affairs*. <https://doi.org/10.1002/waf2.12034>
373. Bohdanov, I., Suchikova, Y., Kovachov, S., Hurenko, O., & Aleksandrova, H. (2023). Youth views on the role of local government and universities in the development of deoccupied territories. *Knowledge and Performance Management*. [https://doi.org/10.21511/kpm.07\(1\).2023.03](https://doi.org/10.21511/kpm.07(1).2023.03)
374. Bondarenko, H. (2022). Ukrainian education in wartime: Challenges and problems. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History*. <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-06>
375. Bose, S., Dong, G., & Simpson, A. (2019). Sustainable investing and asset allocation at global scale. In *The financial ecosystem: The role of finance in achieving sustainability* (pp. 225–251). Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05624-7_10
376. Brown, M., & Melchionna, M. (2023). 7 challenges with blockchain adoption and how to avoid them. *TechTarget*. <https://www.techtarget.com/searchcio/tip/5-challenges-with-blockchain-adoption-and-how-to-avoid-them>
377. Carter, N. (2018). *The politics of the environment: Ideas, activism, policy* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

378. CBRE. (2022). *Insights*.
<https://www.cbre.com/insights#sort=%40publishdate%20descending>
379. Center for Insights in Survey Research. (2024). *Життя на деокупованих територіях очима мешканців. Проблеми відбудови та пріоритети майбутнього розвитку. Серпень–вересень 2024*. https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/de-occupied-territories-report-ua-iri-press.pdf
380. Crawford, E. (2018). From 7 days to 2 seconds: Blockchain can help speed trace-back, improve food safety & reduce waste. *Foodnavigator*. <https://www.foodnavigator-usa.com/Article/2018/11/06/From-7-days-to-2-seconds-Blockchain-can-help-speed-trace-back-improve-food-safety-reduce-waste>
381. D’Orazio, P., & Popoyan, L. (2019). Fostering green investments and tackling climate-related financial risks: Which role for macroprudential policies? *Ecological Economics*, 160, 25–37. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.01.029>
382. de Best, R. (2024). Blockchain - statistics & facts. *Statista*. <https://www.statista.com/topics/5122/blockchain/#topicOverview>
383. Demirel, P., Li, Q. C., Rentocchini, F., & Tamvada, J. P. (2019). Born to be green: New insights into the economics and management of green entrepreneurship. *Small Business Economics*, 52(4), 759–771. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9933-z>
384. Diamond, D. (2021). *Banking and financial crises: The importance of government investment and regulation*. University of Chicago Press.
385. DiXi Group. (2023). *Кращі практики «зеленого» фінансування та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України*.
<https://dixigroup.org/analytic/krashhi-praktyky-zelenogo-finansuvannya-ta-povoyennogo-zelenogo-vidnovlennya-mozhlyvosti-dlya-ukrayiny/>
386. Do, M.-H., Huang, Y.-F., & Hoang, T.-T. (2025). Blockchain adoption in green supply chains: Analyzing key drivers, green innovation, and expected benefits. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 20(1), 39. <https://doi.org/10.3390/jtaer20010039>
387. Dybvig, P. (2021). Government regulation and financial stability: The role of public investment in times of crisis. *Journal of Financial Stability*, 13(4), 289-302. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2021.06.003>
388. European Commission. (2022). *REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131

389. Fairbrass, J., & Vasilakos, N. (Eds.). (2021). *Emerging governance of a green economy: Cases of European implementation*. Cambridge: Cambridge University Press.
390. Feldman, S. (2019). What's blocking blockchain? *Delano*. https://delano.lu/article/delano_whats-blocking-blockchain
391. Gatto, A., & Hoffmann, R. (2023). Green finance: A systematic literature review. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 13(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/20430795.2020.1711506>
392. Global Competitiveness Index 2017–2018 Rankings. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/> (дата звернення 13.03.2024)
393. Global energy transition investment exceeded \$2 trillion last year, report shows. (2025). *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/energy/global-energy-transition-investment-exceeded-2-trln-last-year-report-shows-2025-01-30/>
394. Gostin, L. O., & Rubenstein, L. S. (2022). Attacks on health care in the war in Ukraine. *JAMA*, 327(16), 1541. <https://doi.org/10.1001/jama.2022.6045>
395. Green Finance Platform. (2023). *Redesigning Debt Swaps for a More Sustainable Future*. <https://www.greenfinanceplatform.org/case-studies/redesigning-debt-swaps-more-sustainable-future>
396. Gurung, A., & Oh, S. (2022). Digital transformation in post-disaster reconstruction: A systematic literature review. *Technological Forecasting and Social Change*, 176, 121452. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121452>
397. Hampton, M. P. (2017). Ecological sustainability in tourism: Managing natural resources and environmental impact. *Tourism Management Perspectives*, 23, 76–83. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.001>
398. Harrison, D. (2019). Economic sustainability in post-conflict tourism: Leveraging tourism for economic recovery. *Tourism Economics*, 25(2), 152–175. <https://doi.org/10.1177/1354816619840207>
399. Holovanova, I. A., & Shevchenko, A. S. (2023). Determination of the main needs of palliative patients and ways of their provision in the health care system of Ukraine. *Experimental and Clinical Medicine*, 90(3), 88–94. <https://doi.org/10.35339/ekm.2021.90.3.hos>
400. ICMA. (2021). *Overview and Recommendations for Sustainable Finance Taxonomies*. <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/ICMA->

[Overview-and-Recommendations-for-Sustainable-Finance-Taxonomies-May-2021-180521.pdf](#)

401. ICMA. (2022). *Green Bond Principles: Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds*. <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp>
402. IFC. (2018). *Creating Green Bond Markets – Insights, Innovations, and Tools from Emerging Markets*. <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2018/publications-report-sbngreenbond2018>
403. International Finance Corporation (IFC). (2023). *Green bonds: Country experiences, barriers and options*. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/publications_ext_content/ifc_external_publication_site/publications_listing_page/green-bonds-country-experiences
404. Interpipe. (2024). Відновлення металургійного виробництва в Україні: виклики та перспективи. Дніпро: Interpipe.
405. Izha, M., & Kurnosenko, L. (2023). Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. *Public Administration and Regional Development*, 19, 11–30. <https://doi.org/10.34132/pard2023.19.01> (дата звернення: 23.04.2024).
406. Johnstone, I. (2022). Global governance and the global green new deal: The G7's role. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9, 33. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01046-2>
407. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
408. Karnaushenko, A., Tanklevska, N., Povod, T., Kononenko, L., & Savchenko, V. (2023). Implementation of blockchain technology in agriculture: Fashionable trends or requirements of the modern economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 9(3), 124–149. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.06>
409. Klyvidenko, L. M. (n.d.). The role and significance of budgetary investments in the socio-economic development of Ukraine. *Economy of Ukraine*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1098>
410. Kolodiy, Y. S. (2012). Formation of state programs for socio-economic development. *Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine*, 22.5. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltnu/22_5/212_Kol.pdf

411. Konior, A., & Pokojka, W. (2020). Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su12125034>
412. Kovalova, O. (2024). Developing Green Bond Market in Ukraine: Strategies, Challenges, And Opportunities. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 120–124. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.13.120>
413. KPMG. (2023). *Green finance in post-conflict reconstruction*. <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2023/03/green-finance-in-post-conflict-reconstruction.html>
414. Krasivskyy, O. (2023). Specific features of public involvement and digitalization of services when reforming public administration during the war. *Democratic Governance*, 31(1), 12–23. <https://doi.org/10.23939/dg2023.01.012>
415. Legun, K., Keller, J. C., Carolan, M., & Bell, M. M. (Eds.). (2020). *The Cambridge handbook of environmental sociology* (Vol. 1–2). Cambridge: Cambridge University Press.
416. Maltais, A., & Nykvist, B. (2020). Understanding the role of green bonds in advancing sustainability. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/20430795.2020.1724864>
417. McKinsey & Company. (2022). *McKinsey's Private Markets Annual Review*. <https://www.mckinsey.com/industries/private-equity-and-principal-investors/our-insights/mckinseys-private-markets-annual-review>
418. Meadows, D. H., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. New York, NY: Universe Books.
419. Meskon, M. H., Albert, M., & Khedoury, F. (1998). *Fundamentals of management* (3rd ed., Trans.). M.: Delo.
420. Mintzberg, H., & Quinn, J. B. (1996). *The strategy process: Concepts, contexts, cases*. Prentice Hall. ISBN 978-0-132-340304.
421. Mintzberg, H., Quinn, J. B., & Ghoshal, S. (1998). The strategy process. In *The Strategy Process* (pp. 5–13).
422. Muhammed, A. (2024). Supply chain dynamics for agribusinesses aided by technology. *Agritechdigest*. <https://agritechdigest.com/supply-chain-dynamics-for-agribusinesses-aided-by-technology>
423. Mycyk, A. (2024). Resilience and innovation: how Ukraine's agricultural sector is improving logistics and optimizing operations. *Dentons*.

- <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2024/december/18/resilience-and-innovation-how-ukraine-agricultural-sector-is-improving-logistics>
424. Nestlé Україна. (2023). Інвестиції Nestlé в будівництво нового виробничого комплексу в Україні. Отримано з <https://www.nestle.ua>
425. Newell, P. (2019). *Global green politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
426. OECD. (2022). *Financing climate action in post-conflict contexts*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/environment/financing-climate-action-in-post-conflict-contexts.htm>
427. Pearce, D. W., Markandya, A., & Barbier, E. R. (1989). *Blueprint for a green economy*. London: Earthscan Publications Ltd.
428. Philip Morris International. (2024). Відкриття нового виробничого комплексу у Львівській області: інвестиції та перспективи розвитку. Отримано з <https://www.pmi.com>
429. Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors*. New York: Free Press. <http://ijevanlib.yzu.am/wp-content/uploads/2023/02/Michael-E.-Porter-Competitive-Strategy.pdf>
430. Preqin. (2022). *Our data*. <https://www.preqin.com/data/our-data>
431. Purusottama, A., & Simatupang, T. M. (2025). Adoption of blockchain technology in promoting halal compliance. *Journal of Islamic Marketing*. <https://doi.org/10.1108/JIMA-12-2023-0423>
432. Rajagopalan, S., & Thaler, R. H. (2017). Misbehaving: The Making of Behavioral Economics. *Rev Austrian Econ*, 30, 137–141. <https://doi.org/10.1007/s11138-015-0330-z>
433. Reuters. (2023). *Ecuador seals record debt-for-nature swap with Galapagos bond*. <https://www.reuters.com/world/americas/ecuador-seals-record-debt-for-nature-swap-with-galapagos-bond-2023-05-09/>
434. Rozhko, O. D. (2011). Innovative-investment orientation of Ukraine's budgetary policy. *Finances of Ukraine*, 1, 64-73.
435. Sandor, R. (2012). *Good derivatives: A story of financial and environmental innovation*. Hoboken: John Wiley & Sons.
436. Santos, T., & Ramalhete, F. (2024). Urban Transformation: Analyzing the Combined Forces of Vacant Building Occupancy and Socio-Economic Dynamics. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su16114351>
437. Schinasi, G. J. (2004). *Defining financial stability* (Working Paper No. 04/187). International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781451859544.001>

438. Scolaro, A., & Cappello, C. (2023). The Realms of Abandonment: Measures and Interpretations of Landscape Value/Risk in Northern Sardinia (Italy). *Land*. <https://doi.org/10.3390/land12071274>
439. Shandryk, V., Zhebelev, I., Deliatynchuk, A., Maksymov, V., & Shelest, V. (2023). Modern concepts of public administration in the context of sustainable development. *Economic Affairs (New Delhi)*, 68(4), 2105–2117. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2023.21>
440. Simon, H. A. (1957). *Models of Man, Social and Rational: Mathematical Essays on Rational Human Behavior in Society Setting*. New York, NY: Wiley.
441. Smith, D., & Donnelly, P. (2020). The role of sustainable tourism in post-conflict regions: Case studies and best practices. *Journal of Global Tourism*, 13(4), 210–223. <https://doi.org/10.1080/14723249.2020.1845152>
442. Smith, H. K. (2025). Oman as a digital logistics hub: The role of artificial intelligence, big data, and blockchain. <https://www.researchgate.net/profile/Hussein-Smith/publication/389435750>
443. SNS Insider. (2025). Blockchain in agriculture & food supply chain market to reach USD 7035.7 million by 2032. *Agriculture Einnews*. https://agriculture.einnews.com/amp/pr_news/789332633
444. Stiglitz, J. (2021). *The role of government in economic development: Innovation and technological advancement*. New York University Press.
445. Tanklevska, N., Cherniavska, T., Skrypnyk, S., Boiko, V., & Karnaushenko, A. (2023). Financing of Ukrainian agricultural enterprises: Correlation-regression analysis. *Scientific Horizons*, 26(8), 127–139. <https://doi.org/10.48077/scihor8.2023.127>
446. The World Bank Group. (2025). *Global Economic Monitor*. <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0037798/Global-Economic-Monitor>
447. The World Bank Group. (2025). *World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators&Type=TABLE&preview=on>
448. Transparency International. (2025). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>
449. Tyukhtenko, N., Churkina, I., Pavlovych, O., Mokhnenko, A., & Burak, V. (2024). Foreign market entry strategy as a key to the competitiveness of enterprises. *Ekonomika APK*, 31(5), 86–98. <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/5.2024.86>

450. ua.news. (2023). *Fitch підтвердило рейтинг України на рівні «обмежений дефолт»: що на це вплинуло*. <https://ua.news/ua/money/fitch-pidtvrdilo-rejting-ukrayini-na-rivni-obmezhenij-defolt-shho-na-tse-vplinulo>
451. UNDP. (2023). *Зелене відновлення України: керівні принципи та інструменти для тих, хто ухвалює рішення*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>
452. UNEP. (2021). *Green infrastructure in post-conflict reconstruction: Policy pathways*. United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/resources/report/green-infrastructure-post-conflict-reconstruction>
453. Veblen, T. (1899). Mr. Cummings's Strictures on "The Theory of the Leisure Class." *Journal of Political Economy*, 8(1), 106–117. <http://www.jstor.org/stable/1817602>
454. Vlasenko, S. (2023). Local government bodies as subjects of public policy of national memory in Ukraine. *Public Administration and Regional Development*, 22, 915–936. <https://doi.org/10.34132/pard2023.22.01>
455. Voloshchuk, V., Voloshchuk, Y., Varchenko, O., Karnaushenko, A., & Khakhula, B. (2023). Investment determinant of the sustainability of innovative technologies of energy supply in the agro-food system of Ukraine. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, (2), 373–395. <https://doi.org/10.3280/RISS2022-002021>
456. Wiesmeth, H., & Vashko, I. (2021). The green growth policy of Germany as a model for the development of green economy in other countries, in particular Belarus. *Oikonomos: Journal of Social Market Economy*, 3, 46–61.
457. Wood, A. (2019). Study: Blockchain to save \$450B in supply chain costs in Western Europe. *CoinTelegraph*. <https://cointelegraph.com/news/study-blockchain-to-save-450b-in-supply-chain-costs-in-western-europe>
458. World Bank. (2023). *Building back better: Financing resilient infrastructure in fragile contexts*. <https://www.worldbank.org/en/topic/infrastructure/publication/building-back-better-financing-resilient-infrastructure-in-fragile-contexts>
459. World Federation of Exchanges. (2022). *FY 2021 Market Highlights v3*. <https://www.world-exchanges.org/storage/app/media/FY%202021%20Market%20Highlights%20v3.pdf>
460. Worldsteel Association. (2023). World steel production statistics 2019–2023. Отримано з <https://www.worldsteel.org>.
461. Yusuf, Z., Bhatia, A., Gill, U., Kranz, M., Fleury, M., & Nannra, A. (2018). Pairing blockchain with IoT to cut supply chain costs. *Boston Consulting Group*.

- <https://www.bcg.com/publications/2018/pairing-blockchain-with-iot-to-cut-supply-chain-costs>
462. Zatonatska, T. H. (2008). Budgetary investments in real and human capital as an instrument of influence on the socio-economic development of the country. *Scientific Works of the NDFI*, 1(42). Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/npndfi/2008_1/statti/086-100-Zatonatcka.pdf
463. Zhang, Z., Zheng, C., & Lan, L. (2023). Smart city pilots, marketization processes, and substantive green innovation: A quasi-natural experiment from China. *PLoS ONE*, 18, e0286572. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0286572>
464. Zhao, J., Li, T., Tan, Q., & Liu, B. (2025). Optimal decision analysis in competing supply chains considering manufacturer's misreporting behavior and blockchain technology. *Managerial and Decision Economics*. <https://doi.org/10.1002/mde.4497>
465. Ziani, K., & Boudouda, A. B. (2023). Bezpieczeństwo i budowanie pokoju w Rwandzie: podejście oparte na rozwoju gospodarczym. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 17(2), 35–60. <https://doi.org/10.34862/rbm.2023.2.3>

Підписано до друку 31.03.2025 Формат 60х84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 32,04 Наклад 40 прим. Зам. № 16

Видавець і виготовлювач Херсонський державний університет. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р. 73003, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27. Тел. (0552) 32-67-95.